

Mehekkü'l-İlim Ve'l-Ulemâ İsimli Eserde Birleşik Fiiller

Compound Verbs in Mehekkü'l-İlim Ve'l-Ulemâ

Abdurrahman ÖZKAN*

ÖZET

Klasik Osmanlı Türkçesi dönemi eseri olan *Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ*'nın müellifi veya mütercimi belli değildir. Eser, dudak uyumu sürecinin gelişimini göstermesi açısından önemlidir. Bu makalede Klasik Osmanlı Türkçesi döneminde yazılan *Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ* isimli eserde geçen birleşik fiiller değerlendirilerek bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Birleşik fiil, bir isim ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türüdür. Türkçede yabancı kökenli isimleri fiilleştirmede birleşik fiil kalıbından yaygın bir şekilde yararlanılmaktadır. İncelediğimiz eserde de birinci unsuru isim olan birleşik fiillerde, isim unsuru genellikle yabancı kökenlidir. Bu tür birleşiklerde isim unsuru olarak az sayıda Türkçe kökenli kelime kullanılmıştır. Bu makalede, incelememiz metne dayalı bir çalışma olduğu için, birleşik fiillerle ilgili farklı tasniflere ayrıntılı olarak yer verilmemiştir. Metinde geçen birleşik fiiller “asil yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller, bir yanü sıfat-fiil bir yanü yardımcı fiil olan birleşik fiiller: karmaşık fiiller, bir yanü isim bir yanü esas fiil olan birleşik fiiller, bir yanü zarf-fiil bir yanü fiil olan birleşik fiiller: tasvir fiilleri” şeklinde dört grupta ele alınarak incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER

Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ, Klasik Osmanlı Türkçesi, birleşik fiil, karmaşık fiil, tasvir fiili

ABSTRACT

Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ is a Classical Ottoman Turkish period work and its author or interpreter is unknown. The work is notable in terms of showing the progress of labial harmony process. This essay aimed to research compound verbs in *Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ* which is written in Ottoman Turkish period, and contribute to studies in this field. Compound verb, corresponds a single notion and consists of a noun and an auxiliary verb, or two different verb shapes, or one or multiple noun-originated words and a full verb. Turkish language practices upon compound verb pattern while verbifying foreign originated nouns in a widespread manner. In the work which would be examined, the compound verbs that their first components are mostly foreign originated and limited number of Turkish originated words are used as a noun in such compounds. In this essay, different categorisations on compound verbs are

* Doç .Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, aozkan@konya.edu.tr

not included elaborately, since this study is carried on through text. Compound verbs on the text is examined in four categories: "Compound verbs constructed with auxiliary verbs, compound verbs consists of participle and auxiliary verbs: complex verbs, compound verbs consists of a noun and full verb, compound verbs consists of gerundium and a verbs: descriptive verbs."

•

KEY WORDS

Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ, Classical Ottoman Turkish, compound verb, complex verb, descriptive verb.

Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ, Klasik Osmanlı Türkçesi dönemine ait bir eserdir. Eserin müellifi veya mütercimi belli değildir. Müellifle ilgili bilgilerimiz müellifin eserlerinde bahsedilenlerle ve eserlerinden müellifle ilgili elde ettiğimiz verilerle sınırlıdır (Özkan 2009: 23). Müellif on kadar risale yazdığını değişik vesilelerle ifade etmektedir (Özkan 2009: 25). Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ, müellifin değişik risalelerinin bir özeti durumunda, telif tercüme niteliği taşıyan bir eserdir. “*Nihâyet biz de bir miqdâr işbu tercümeniñ aşlı Mesleki's-Sü'edâ'da yazup beyân itmişizdür (6b/3-4). İmdi işbu kitâbıñ aşlımıñ adı Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ'dur (19b/10).*” sözlerinden eserin tercüme olduğu anlaşılmaktadır. Eserin müellifi ile mütercimi aynı kişidir (Özkan 2009: 26).

Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ'nın tespit edebildiğimiz tek nüshası, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yz. A 442/1 numarada kayıtlıdır (Özkan 2009: 27). İman, akait, kelim ve tasavvuf gibi konuların ele alındığı eserde daha çok kelim ilmi ile tasavvuf ilmi ve bunlarla uğraşanların hâllerinden bahsedilir (Özkan 2009: 29).

Eserin yazılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, eserde geçen bazı dil hususiyetleri ve bazı kişi adları eserin Klasik Osmanlı Türkçesi¹ dönemine ait olduğunu göstermektedir (Özkan 2009: 23, 30). Eserdeki en belirgin dil hususiyeti dudak uyumu sürecinin başlamış olması ve bazı eklerde dudak uyumu sürecinin ileri derecede olmasıdır (Özkan 2008: 479-496). Eserde Eski Anadolu Türkçesinin ve Osmanlı Türkçesine geçiş döneminin dil özellikleri ile Klasik Osmanlı Türkçesinin dil özelliklerini bir arada görmek mümkündür (Özkan 2009: 30).

Bu makaledeki amacımız, Klasik Osmanlı Türkçesi döneminde yazılan *Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ* isimli eserde geçen birleşik fiilleri ve bunların kullanım sıklığını ortaya koymak ve söz varlığımıza katkıda bulunmaktır.

Birleşik fiiller, bir isim ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir (Kokmaz 2003: 791). Türkçede yeni kelime yapma yollarından biri de birleştirme yoludur. Birleşik fiiller birleştirme yoluyla oluşturulan fiillerdir.

Birleşik fiilde isim veya fiil unsuru önce yardımcı fiil unsuru sonra gelir. Birleşik fiillerde esas anlamı birinci unsur taşır. İsimlerle oluşturulan yapılarda yardımcı veya

¹ Klasik Osmanlı Türkçesi, 16. yüzyıldan başlayıp 19. yüzyılın ortalarına kadar devam eden devredir (Özkan, 2000: 43). Bazı araştırmacılar Klasik Osmanlı Türkçesi devresi için Orta Osmanlıca terimini tercih ederler: “Orta Osmanlıca, bilhassa 17. yüzyılı içine alan ve 18. yüzyılın sonlarında bittiği kabul edilen devredir.” (Develi 1995: 3).

esas fiilin işlevi isimleri fiilleştirmek, yani ismi fiil durumuna getirmektir. Türkçede yabancı kökenli isimleri fiilleştirmede birleşik fiil kalıbından yaygın bir şekilde yararlanılmaktadır. Birleşik fiiller ne şekilde oluşturulursa oluşturulsun tek bir kavramı karşılarlar. Her zaman birleşik fiilde anlamca bir kaynaşma mevcuttur.

Kaynaklarda birleşik fiillerin tasnifi noktasında bazı farklar vardır. Birleşik fiil konusuna yer veren kaynakların bir kısmında birleşik fiiller iki başlık altında, bir kısmında ise üç başlık altında verilmektedir. İki başlık altında verilen kaynaklarda genellikle birleşik fiiller şu şekilde sınıflandırılır: bir yanı isim bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller, bir yanı zarf-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller. Üç başlık altında verilen kaynaklarda ise birleşik fiiller şu şekilde sınıflandırılır: yardımcı fiillerle kurulmuş birleşik fiiller, zarf-fiil eki yardımıyla iki fiilin birleşmesiyle kurulmuş birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller. Daha fazla gruba yer veren kaynaklar da mevcuttur. Biz burada, çalışmayı uzutmamak için, birleşik fiillerin tasnifiyle ilgili görüşlere ayrıntılı olarak girmeyi uygun görmedik.²

Metinde geçen birleşik fiilleri “asıl yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller, bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller: karmaşık fiiller, bir yanı isim bir yanı esas fiil olan birleşik fiiller, bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller: tasvir fiilleri” şeklinde dört grupta ele alarak inceleyeceğiz.

1. Asıl Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Asıl yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiil kalıbı özellikle yabancı kökenli kelimeleri fiilleştirmede kullanılan bir kalıptır. Bu tür birleşiklerde isim unsuru Türkçe veya ya-

² Birleşik fiillerle ilgili geniş bilgi için bakınız: Bilal Aktan, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2009; s. 44-55; M. Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yay., İstanbul 1984, s. 280-282; Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara 1986, s. 310-318, 482-494; İsmet Cemiloğlu, *14. Yüzyıla Ait Bir Kıyas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, TDK Yay., Ankara 1994, s. 24-31; H. İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003, s. 24-28; Jean Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Tercüme eden: Ali Ulvi Elöve), İstanbul 1941, s. 465-479; Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, Ankara 1992, s. 228-246; Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1985, s. 386-389; A. von Gabain, “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, *TDAY-Belleten* 1953, Ankara 1953, s. 16-28; Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, Ayraç Yay., Ankara 2001, s. 340-360; Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi –Cümle Tahlilleri-*, Ankara 1991, s. 30-34; Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 7. Baskı, Ankara 2004, s. 73-79; Naciye Karahan, *Eski Anadolu Türkçesinin Selçuklu Dönemine Ait Bazı Eserlerde Birleşik Fiiller*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2012, s. 2-49; Zeynep Korkmaz, “Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları”, *Türk Dili*, Temmuz 1998, S. 559, s. 3-14; Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yay., Ankara 2003, s. 150-157, 791-861; Mustafa Özkan – Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2011, s. 68-82; Hatice Şahin, “Gel- ve Git- Fiillerinin Birleşik Yapılarda Sergilediği Durumlar”, *Türk Dili*, Temmuz 2001, S. 595, s. 73-78.

bancı kökenli olabilir. Metnimizde asıl yardımcı fiil olarak kullanılan fiiller şunlardır: *eyle-, it-, kııl-, ol-, olun-, idin-/idün-, itdir-/itdür, kıılın-*.³

1.1. eyle- fiiliyle kurulan birleşik fiiller

‘*amel eyle-* “amel etmek, yapmak, işlemek”, ‘*arz eyle-* “sunmak, arz etmek”, ‘*ayān eyle-* “açıklamak”, ‘*baḥş eyle-* “bahsetmek”, ‘*beyān eyle-* “açıklamak, izah etmek”, ‘*cem^ç eyle-* “toplamak”, ‘*def^ç eyle-* “bertaraf etmek”, ‘*fəhm eyle-* “anlamak”, ‘*ferāğat eyle-* “vazgeçmek”, ‘*fikir / fikr eyle-* “düşünmek”, ‘*ğaflet eyle-* “gaflet içinde bulunmak”, ‘*gusūl eyle-* “gusūl abdesti almak”, ‘*ḥarc eyle-* “harcamak”, ‘*ḥazer eyle-* “sakinmek, çekinmek, korunmak”, ‘*ḥıfz eyle-* “akılda tutmak”, ‘*ḥikāyet eyle-* “anlatmak, rivayet etmek”, ‘*ḥisāb eyle-* “hesap etmek”, ‘*ḥüküm eyle-* “hükmetmek, karar vermek”, ‘*ih̄tiyār eyle-* “istemek, tercih etmek”, ‘*iltifāt eyle-* “ilgi göstermek, rağbet etmek”, ‘*imtiḥān eyle-* “imtihan etmek, sınamak”, ‘*inşāf eyle-* “merhamet etmek”, ‘*i^ç tikād eyle-* “inanmak”, ‘*ḳabūl eyle-* “kabul etmek”, ‘*kelām eyle-* “söylemek, konuşmak”, ‘*ḳıyās eyle-* “karşılaştırmak”, ‘*mağfūr eyle-* “affettirmek, bağışlatmak”, ‘*maḥabbet eyle-* “sevmek”, ‘*mecrūḥ eyle-* “yaralamak”, ‘*mübārek eyle-* “hayırlı, uğurlu eylemek”, ‘*mülāḥaza eyle-* “düşünmek”, ‘*mürāci^ç at eyle-* “başvurmak”, ‘*müyesser eyle-* “nasip etmek”, ‘*naḳil eyle-* “anlatmak, aktarmak”, ‘*naşīḥat eyle-* “öğüt vermek, nasihat etmek”, ‘*naẓar eyle-* “1. bakmak, 2. incelemek”, ‘*pāk eyle-* “temizlemek”, ‘*rağbet eyle-* “istekli görünmek, rağbet etmek”, ‘*raḥmet eyle-* “merhamet etmek”, ‘*şafā eyle-* “zevk almak”, ‘*şarf eyle-* “harcamak”, ‘*su^ç ’āl eyle-* “sormak”, ‘*ta^ç accūb eyle-* “şaşakalmak, hayret etmek”, ‘*tābi^ç eyle-* “tabi kılmak, uydurmak”, ‘*ṭaleb eyle-* “istemek”, ‘*ta^ç līm eyle-* “öğretmek”, ‘*taḫbiḳ eyle-* “uydurmak, tatbik etmek”, ‘*taẓarru^ç eyle-* “yalvarmak”, ‘*te^ç ’līf eyle-* “kitap yazmak, telif etmek”, ‘*telḳīn eyle-* “bir şeyi yapmaya veya söylemeye teşvik etmek, telkin etmek”, ‘*teslīm eyle-* “teslim etmek”, ‘*te^ç vīl eyle-* “tevil etmek”, ‘*töḥmet eyle-* “suçlamak, itham etmek”, ‘*vefāt eyle-* “vefat etmek, ölmek”, ‘*ẓabt eyle-* “kavramak, iyice anlamak, zapt etmek”

1.2. it- fiiliyle kurulan birleşik fiiller

‘*add it-* “addetmek, saymak”, ‘*ādet it-* “alışkanlık hâline getirmek”, ‘*afv it-* “affetmek”, ‘*āh it-* “inlemek, feryat etmek”, ‘*amel it-* “amel etmek, yapmak, işlemek”, ‘*arz it-* “sunmak, arz etmek”, ‘*arz-ı muḥabbet it-* “sevgi göstermek”, ‘*āsān it-* “kolaylaştırmak”, ‘*aşağa it-* “aşağı eğmek”, ‘*ayān it-* “açıklamak, ortaya koymak”, ‘*az it-* “azaltmak”, ‘*azīmet it-* “bir işi bilerek ve bir amaç güderek yapmak”, ‘*baḥş it-* “bahsetmek”, ‘*beyān it-* “açıklamak, izah etmek”, ‘*bī-ḥuzūr it-* “huzursuz etmek”, ‘*cem^ç it-* “toplamak”, ‘*cevāb it-* “cevap vermek”, ‘*ceza^ç ve feza^ç it-* “inleyip sızlanmak”, ‘*cināyet it-* “cinayet işlemek”,

³ İncelediğimiz eserde asıl yardımcı fiillerle oluşturulan çok sayıda birleşik fiil olduğu için burada örneklerini vermeyi uygun görmedik. Buradaki birleşik fiillerin çoğu günümüzde de kullanılmaktadır.

cür'et it- “cesaret göstermek”, *çāre it-* “çare bulmak”, *dahıl (<daḥl) it-* “girmek, karışmak”, *da'vā it-* “iddia etmek”, *da'vet it-* “davet etmek”, *dermān it-* “çare bulmak”, *devr ü semā' it-* “(ayinde) dönmek”, *du'ā it-* “dua etmek”, *edā it-* “yerine getirmek”, *emir / emr it-* “emretmek”, *eyü it-* “uygun bir davranışta bulunmak”, *fā'ide itme-* “işe yaramamak”, *farḳ it-* “ayırt etmek”, *farz it-* “1. yapılmasını emretmek, 2. öyle kabul etmek, varsaymak”, *feryād it-* “feryat etmek”, *feth it-* “fethetmek”, *feza' it-* “inleyip sızlanmak”, *fikir it-* “düşünmek”, *firār it-* “kaçmak”, *gaflet it-* “gaflet içinde bulunmak”, *gāzā it-* “savaşmak”, *gāzab it-* “öfkelenmek, kızmak”, *gūsül it-* “güsül abdesti almak”, *hāşıl it-* “kazanmak, elde etmek”, *habs it-* “hapsetmek, tutuklamak”, *halāş it-* “kurtarmak”, *halḳ it-* “yaratmak”, *halṯ it-* “uygunsuz bir söz söylemek”, *halvet it-* “yalnız kalmak, ıssız bir yere çekilmek”, *hapis it-* “hapsetmek, tutuklamak”, *harāb it-* “harap duruma getirmek”, *harc it-* “harcamak”, *haṯā it-* “yanılmak, hata etmek”, *hatm it-* “sona erdirmek, bitirmek”, *havāle it-* “havale etmek”, *havf it-* “korkmak”, *haz(z) it-* “zevk almak, hoşlanmak”, *hazer it-* “sakınmak, çekinmek korunmak”, *helāk it-* “yok etmek”, *hıfza it-* “akılda tutmak, ezberlemek”, *hırsızlık it-* “hırsızlık yapmak”, *hışım it-* “kızmak, hiddetlenmek”, *hidāyet it-* “doğru yola ulaştırmak”, *hidmet it-* “hizmet etmek”, *hıffet it-* “hafiflik etmek”, *hilāfın it-* “aksini yapmak”, *himmet it-* “yardım etmek”, *hısāb it-* “hesap etmek”, *hiṯāb it-* “söylemek, seslenmek”, *hızmet it-* “hizmet etmek”, *hüccet it-* “delil göstermek”, *hücüm it-* “saldırmak”, *hüküm / hüküm it-* “hükmetmek, karar vermek”, *hürmet it-* “hürmet etmek”, *ışlāḥ it-* “iyileştirmek, iyi bir hâle getirmek”, *ibā it-* “razı olmamak”, *ibādet it-* “ibadetle meşgul olmak, ibadet etmek”, *ibrām it-* “ısrar etmek”, *ibrāz it-* “meydana çıkarmak”, *idrāk it-* “anlamak, kavramak”, *ifnā it-* “tüketmek”, *iğāret it-* “yağma etmek”, *ihsān it-* “iyilik etmek”, *iḥtiyār it-* “istemek, tercih etmek”, *ikrār it-* “kabul etmek, doğrulamak, söylemek”, *iktidā it-* “tabi olmak, uymak”, *ilhāk it-* “katmak, eklemek”, *imān it-* “inanmak”, *imtiḥān it-* “imtihan etmek”, *ināyet it-* “iyilik ve yardım etmek”, *inkār it-* “inkâr etmek, reddetmek”, *intiḳāl it-* “yer değiştirmek”, *irtihāl it-* “(öbür dünyaya) göçmek, ölmek”, *işbāt it-* “ispat etmek, ispatlamak”, *isnād it-* “isnat etmek”, *istiğfār it-* “tövbe etmek”, *isti'māl it-* “kullanmak, yapmak”, *itāb it-* “azarlamak”, *i'tibār it-* “önem vermek, değer vermek”, *i'tiḳād it-* “inanmak”, *i'timād it-* “itimat etmek, güvenmek”, *i'tirāf it-* “itiraf etmek”, *ittibā' it-* “tabi olmak, uymak”, *izhār it-* “meydana çıkarmak”, *qabūl it-* “kabul etmek”, *qanā'at it-* “az şeyle yetinmek, kanaat etmek”, *qaşd it-* “kastetmek, amaçlamak”, *qatil / katl it-* “öldürmek, katletmek”, *qazā it-* “kaza etmek (vaktinde yerine getirilemeyen namaz, oruç vb. ibadetleri usulüne uygun olarak sonradan yapmak)”, *kelām it-* “söylemek, konuşmak”, *kelimāt it-* “konuşmak, söz söylemek”, *qısmet it-* “nasip etmek”, *kibir / kibr it-* “kibirilenmek”, *kifāyet it-* “kâfi gelmek, yetmek”, *luṯf it-* “iyilik etmek, iyi muamele etmek”, *mağrūr it-* “aldatmak”, *maḥşūş it-* “tahsis etmek”, *maḥv it-* “yok etmek, mahvetmek”, *maḥzen it-* “gizlemek, saklamak”, *maḥhūr it-* “Allah'ın gazabına uğramak”, *maḥşūd it-* “amaçlamak, istemek”

medh it- “methetmek, övmek”, *men* it- “mani olmak, önlemek, menetmek”, *merdud* it- “reddetmek”, *meyil* it- “meyletmek, gönül vermek”, *mu’amele* it- “davranmak”, *mu’avenet* it- “yardım etmek”, *muḥabbet* / *maḥabbet* it- “sevmek”, *muḥālefet* it- “karşı çıkmak, muhalefet etmek”, *murād* it- “istemek, arzulamak”, *muşāfaha* it- “el sıkışmak”, *muşāḥabet* it- “sohbet etmek, konuşmak”, *muṭābıḳ* it- “uygun bulmak”, *muvāfaḳat* / *muvāfiḳat* it- “uygun görmek, uymak, onaylamak”, *mücāhede* it- “çalışıp çabalamak”, *müdāvement* it- “devam etmek”, *mülāḫaza* it- “düşünmek”, *mülāzemet* / *mülāzimet* it- “bir yere sürekli şekilde gidip gelmek, devam etmek”, *mürāca’at* / *mürāci’at* it- “başvurmak”, *müyesser* it- “nasip etmek”, *müzākere* it- “bir konuyu görüşmek, konuşmak”, *naḳil* it- “anlatmak, aktarmak”, *naşīḫat* it- “öğüt vermek, nasihat etmek”, *naẓar* it- “1. bakmak, göz atmak; 2. düşünmek”, *nehy* it- “yasaklamak, menetmek”, *nidā* it- “bağır- mak, seslenmek”, *niyāz* it- “yalvarmak, dua etmek”, *nübüvvet* it- “peygamberlik yap- mak”, *pāk* it- “temizlemek”, *peygamberlik* it- “peygamberlik yapmak”, *rağbet* it- “istek- li görünmek, rağbet etmek”, *rāzī* it- “razı etmek”, *re’āyet* / *ri’āyet* it- “1. saygı göster- mek, uymak; 2. gözetmek”, *recā* it- “rica etmek, dilemek”, *red(d)* it- “reddetmek”, *remiz* it- “işaret etmek”, *rivāyet* it- “rivayet etmek, nakletmek”, *şabr* it- “sabretmek”, *şādır* it- “ortaya çıkarmak”, *şafā* it- “zevk almak”, *sa’y* it- “çalışmak”, *sebaḳ* it- “vuku bulmak, gerçekleşmek”, *sebb* it- “kötülemek, söz söylemek”, *secde* it- “Secde etmek”, *semā’* it- “zikir maksadıyla ayakta dönmek”, *su’āl* it- “sormak”, *şudūr* it- “meydana çıkmak”, *sükūt* it- “susmak”, *şefā’at* it- “şefaet etmek”, *şehādet* it- “şahitlik etmek, inanmak”, *şek* it- “şüphelenmek”, *şeyḫlik* it- “şeyhlik yapmak”, *şikāyet* it- “şikâyet etmek”, *şübhe* it- “şüphelenmek”, *şükür* it- “şükretmek”, *şürū’* it- “başlamak”, *ta’accüb* it- “şaşakalmak, hayret etmek”, *ta’bīr* it- “yorumlamak”, *tafşīl* it- “anlatmak, açıklamak”, *tagyīr* it- “1. bozmak, 2. değiştirmek”, *taḥammül* it- “tahammül etmek”, *taḥfīf* it- “hafife almak”, *taḥrīf* it- “bozmak, değiştirmek”, *taḳdīm* it- “1. öne geçirmek, 2. sunmak”, *ṭaleb* it- “is- temek”, *ta’līm* it- “öğretmek”, *ṭama’* it- “açgözlü davranmak”, *ṭa’n* it- “yermek, ayıp- lamak”, *ṭarīḳ* it- “yol bulmak”, *taşḫīḫ* it- “düzeltmek”, *taṭbīḳ* it- “uydurmak, uygula- mak”, *ta’yīn* it- “tayin etmek, belirlemek”, *tazarru’* it- “yalvarmak”, *tebdīl* it- “değiştir- mek”, *tebessüm* it- “gülümsemek”, *tecribe* it- “denemek”, *tedārük* it- “hazırlamak, sağ- lamak”, *te’emmül* it- “düşünmek”, *tefsīr* it- “tefsir etmek, izah etmek”, *te’ḫīr* it- “erte- lemek, geciktirmek”, *tekellūf* it- “gösteriş yapmak”, *tekkīr* it- “birine kâfir demek”, *teklīf* it- “teklif etmek”, *tekzīb* it- “yalanlamak”, *temessük* it- “tutunmak, sarılmak”, *terbiyye* it- “terbiye etmek, eğitmek”, *terk* it- “bırakmak, terk etmek”, *te’sīr* it- “tesir etmek, etkilemek”, *teslīm* it- “boyun eğmek”, *tevbe* it- “tövbe etmek”, *teveccüh* it- “yö- nelmek”, *tirāş* it- “düzeltmek, şekil vermek”, *töḫmet* it- “suçlamak, itham etmek”, *ucb ve kibir (kibr)* it- “kendini beğenmek ve kibirlenmek”, *udül* it- “(hak) yoldan çıkmak”, *uzlet* it- “bir köşeye çekilip yalnız yaşamak”, *ümīd* it- “ümit etmek, ummak”, *va’de* it- “vaat etmek, söz vermek”, *var* it- “yaratmak, meydana getirmek”, *vefāt* it- “vefat etmek,

ölmek”, *vesīle it-* “vasita etmek, vesile etmek”, *yār it-* “dost edinmek”, *zarar it-* “zarar vermek”, *zemm it-* “kötülemek”, *zikir it-* “zikretmek, anmak”, *ziyāde it-* “artırmak, fazlalaştırmak”, *ziyāret it-* “ziyaret etmek”, *zulüm it-* “zulmetmek”⁴

İncelediğimiz eserde geçişli birleşik fiiller yapan eyle-, it-, kıl- yardımcı fiilleri içinde en çok it- fiili kullanılmıştır. Metnimizde aynı isim unsurlarının it- ve eyle- yardımcı fiilleriyle kullanımından oluşan eş değer birleşik fiillere rastlanmıştır. Eyle- yardımcı fiili 55 farklı isim unsuruyla birleşik fiil oluşturmuş, bunlardan 39 tanesi aynı zamanda it- fiiliyle de birleşik fiil meydana getirmiştir. Eş değer birleşik fiiller⁵ aynı anlama karşılık gelen birleşik fiillerdir. Aynı anlamı veren eş değer yapılar, denk çiftler olarak da nitelendirilebilir. Bir dilin farklı diyalektlerinde aynı anlam ya da işlev için kullanılan şekiller denk çiftler olarak adlandırılabilir (Gülsevin, 2008: 287).

Hem eyle- hem de it- yardımcı fiilleriyle oluşturulan eş değer birleşik fiiller:

‘amel eyle-/it-, *‘arz eyle-/it-*, *‘ayān eyle-/it-*, *haḥṣ eyle-/it-*, *beyān eyle-/it-*, *cem‘ eyle-/it-*, *fikir eyle-/it-*, *ġaflet eyle-/it-*, *ġusūl eyle-/it-*, *ḥarc eyle-/it-*, *ḥazer eyle-/it-*, *ḥıfz eyle-/it-*, *ḥisāb eyle-/it-*, *ḥüküm eyle-/it-*, *iḥtiyār eyle-/it-*, *imtiḥān eyle-/it-*, *i‘tikād eyle-/it-*, *ḫabūl eyle-/it-*, *kelām eyle-/it-*, *maḥabbet eyle-/it-*, *mūlāḥaza eyle-/it-*, *mūrāca‘at/ mūrāci‘at eyle-/it-*, *müyesser eyle-/it-*, *naḫil eyle-/it-*, *naṣiḥat eyle-/it-*, *nazar eyle-/it-*, *pāk eyle-/it-*, *raġbet eyle-/it-*, *ṣafā eyle-/it-*, *su ‘āl eyle-/it-*, *ta‘accüb eyle-/it-*, *ṭaleb eyle-/it-*, *ta‘līm eyle-/it-*, *taṭbīḫ eyle-/it-*, *taẓarru‘ eyle-/it-*, *te‘līf eyle-/it-*, *teslīm eyle-/it-*, *tōhmet eyle-/it-*, *vefāt eyle-/it-*

Sadece eyle- fiiliyle oluşturulan birleşik fiiller:

def eyle-, *fehm eyle-*, *ferāġat eyle-*, *fikr eyle-*, *ḫikāyet eyle-*, *iṣṣāf eyle-*, *ḫıyās eyle-*, *maġfūr eyle-*, *mecrūḥ eyle-*, *mübārek eyle-*, *raḥmet eyle-*, *ṣarf eyle-*, *tābi‘ eyle-*, *telḫīn eyle-*, *te‘vīl eyle-*, *zabt eyle-*

1.3. ol- fiiliyle kurulan birleşik fiiller

‘aceb ol- “şaşırmak”, *adam (<ādem) ol-* “adam olmak”, *āḫir ol-* “son bulmak”, *a‘lā ol-* “en üstün olmak”, *‘āmil ol-* “yapmak, işlemek”, *‘āṣī ol-* “1. asi olmak, 2. günahkâr olmak”, *aṣāġa ol-* “aşağıda olmak”, *‘āṣiḫ ol-* “âşık olmak”, *āṣikāre ol-* “açığa çıkmak”, *az ol-* “az bulunmak”, *‘azāb ol-* “azap olmak, azap edilmek”, *‘azīmetde ol-* “kararlı ol-

⁴ İncelenen metinde it- (>et-) fiiliyle oluşturulan birleşik fiillerin çoğu günümüzde de kullanılmaktadır. Buradaki fiillerden 56 tanesi G. Sev’in çalışmasında yer almamıştır (Sev 2011: 419-432).

⁵ M. Yıldız, Seyf-i Sarayî’nin Gülistan Tercümesi üzerine yaptığı bir çalışmada aynı isim unsurlarının kıl- ve et- yardımcı fiilleriyle kullanımından oluşan fiilleri eş değer birleşik fiiller olarak adlandırmıştır (Yıldız 2010: 687-706).

mak”, *bāki* ol- “kalıcı olmak”, *berāber* ol- “aynı düzeyde olmak”, *beyān* ol- “açıklanmak, izah edilmek”, *bī-ḥuzūr* ol- “huzursuz olmak”, *binā* ol- “yapılmak”, *cāhil* ol- “cahil olmak”, *cā’iz* ol- “caiz olmak”, *cāmi* ol- “toplamak, kuşatmak”, *cem* ol- “toplanmak”, *cevāb* ol- “cevap verilmek”, *cezā* ol- “ceza verilmek”, *çāre* ol- “çare olmak”, *çok* ol- “çok olmak, fazla miktarda bulunmak”, *dāhil* ol- “katılmak, içinde olmak”, *dilenci* ol- “dilenci olmak”, *dimek* ol- “anlamına gelmek”, *ehil* ol- “ehil olmak, uzman olmak”, *ehl-i cennet* ol- “cennetlik olmak”, *ehl-i fesād* ol- “ara bozucu olmak”, *ehl-i fetvā* ol- “fetva vermeye yetkili olmak”, *ehl-i hükim / ehl-i hüküm* ol- “hakkında hüküm verilmek”, *ehl-i ilim* ol- “âlim olmak”, *ehl-i imān* ol- “inananlardan olmak”, *ehl-i inşāf* ol- “insafli olmak”, *ehl-i nār* ol- “cehennemlik olmak”, *ehl-i şer* ol- “şeriata uygun davranmak”, *ehl-i taqvā / ehl-i taqvā* ol- “takva sahibi olmak”, *ehl-i tefsīr* ol- “tefsir ilmiyle uğraşmak”, *ehl-i vücūd* ol- “Tanrı varlığını eşyanın varlığından ibaret saymak”, *elinde* ol- “isteyince yapabilmek”, *enfā* ol- “faydalı olmak”, *eşref* ol- “şerefli olmak”, *evliyā* ol- “evliya olmak”, *eyle* ol- “öyle olmak”, *eyü* ol- “1. iyileşmek; 2. iyi olmak, hayırlı olmak; 3. uygun gelmek” *fā’ide* ol- “faydası olmak”, *fāşih* ol- “(anlatış için) açık ve düzgün olmak”, *fāriğ* ol- “(işini tamamlayarak) çekilmek, el çekmek”, *farz* ol- “farz olmak, yapılması emredilmek”, *fāsīd* ol- “bozulmak”, *fāyık* ol- “üstün olmak”, *fevt* ol- “ölmek”, *ğāfil* ol- “dikkatsiz davranmak, boş bulunmak”, *ğālib* ol- “galip gelmek, üstün gelmek”, *ğarḳ* ol- “boğulmak”, *ğayb* ol- “kaybolmak”, *ḥabs* ol- “hapsolmek, tutuklanmak”, *ḥā’in* ol- “hain olmak”, *ḥalāş* ol- “kurtulmak”, *ḥālī* ol- “boş olmak, boş bulunmak”, *ḥālīş* ol- “tertemiz olmak, saf olmak”, *ḥall* ol- “çözümlemek, hallolmak”, *ḥāllü* ol- “bir durumda bulunmak”, *ḥarāb* ol- “harap duruma gelmek”, *ḥāşıl* ol- “meydana gelmek, ortaya çıkmak; elde edilmek”, *ḥasta* ol- “hastalanmak”, *ḥaşır / ḥaşr* ol- “haşrolmak, toplanmak”, *ḥātıra* ol- “hatıra gelmek, hatırlamak”, *ḥayr* ol- “hayırlı olmak”, *ḥayrlı* ol- “hayırlı olmak”, *ḥazer üzere/üzre* ol- “sakinmek, çekinmek”, *ḥāzır* ol- “hazır bulunmak, hazır olmak”, *hebā* ol- “yok olmak, boşa gitmek”, *helāk* ol- “yok olmak”, *ḥor* ol- “aşağılanmak, horlanmak”, *ḥüküm* ol- “hükmedilmek, karar verilmek”, *ḥürmet üzere* ol- “saygılı olmak”, *ırağ / irāğ* ol- “uzak olmak, uzak kalmak”, *ibādetde* ol- “ibadetle meşgul olmak”, *iḥsān* ol- “iyilikte bulunulmak”, *ileyi* ol- “önde olmak”, *imkān* ol- “mümkün olmak”, *ināyet* ol- “yardım edilmek”, *insān* ol- “insan gibi davranmak”, *iṭā’at* ol- “itaat edilmek”, *i’tibār* ol- “önem verilmek, değer verilmek”, *i’rāz üzere* ol- “yüz çevirmek”, *ḳabül* ol- “kabul edilmek, onaylanmak”, *ḳādir* ol- “güçlü olmak, gücü yetmek”, *kāfir* ol- “kâfir olmak”, *ḳā’il* ol- “1. inanmak, 2. razı olmak”, *ḳā’im* ol- “durmak”, *kāmīl* ol- “eksiksiz olmak”, *ḳāni* ol- “kanmak, inanmak”, *ḳarīb* ol- “yakın olmak”, *ḳarīn* ol- “yakın olmak”, *kem* ol- “kötü olmak”, *keşf* ol- “keşfedilmek, meydana çıkarılmak”, *ḳonuğ* ol- “misafir olmak”, *ḳuşūrda* ol- “noksansız olmak, kusurlu olmak”, *lāzım* ol- “gerekmek, gerekli olmak”, *mağrūr* ol- “gurura kapılmak, aldanmak”, *maḥv* ol- “yok olmak, mahvolmak”, *maḥzen* ol- “gizlenmek”, *maḳbül* ol- “beğenilmek, kabul

edilmek”, *mālik ol-* “sahip olmak”, *ma‘lūm ol-* “bilinmek, belli olmak”, *māni‘ ol-* “engellemek, önlemek”, *ma‘zūl ol-* “azledilmek”, *mebgūz ol-* “buğzedilmek”, *me‘mūr ol-* “görevlendirilmek”, *meşgūl ol-* “uğraşmak, meşgul olmak”, *meşhūr ol-* “meşhur olmak”, *meşrū‘ ol-* “kanuna uygun olmak”, *meşrūt ol-* “şart koşulmak”, *mevşūf ol-* “vasıflanmak”, *mu‘ahhar ol-* “geriye bırakılmak”, *mu‘azzeb ol-* “azap çekmek”, *muḥakkaḳ ol-* “gerçekliği kesinleşmek”, *muḥālifet ol-* “uymamak”, *muḥkem ol-* “kuvvetli olmak, sağlam olmak”, *muḥliş ol-* “ihlaslı olmak”, *muḥtāc ol-* “muhtaç olmak”, *muḥārin ol-* “yaklaşmak, yakın olmak”, *muḥarrer ol-* “kararlaştırılmak”, *muḥayyed ol-* “bir şart veya kayıtla bağlı olmak”, *muḥābıḳ ol-* “uygun olmak”, *muḥṭalı‘ ol-* “bir durumdan haberi olmak, vâkıf olmak”, *muttaşıf ol-* “hâl ve sıfat bulundurmak”, *mübtelā ol-* “tutulmak, düşkün olmak”, *müdāvetmede ol-* “devamlı olmak”, *mü‘ekkel ol-* “tayin edilmek”, *mü-him ol-* “önemli olmak”, *mümkın ol-* “imkân dahilinde bulunmak”, *münāsib ol-* “uygun olmak”, *müntehā ol-* “uzaklaşmak, nihayet vermek”, *mürāca‘at eyle-* “başvurmak”, *müstahıḳ ol-* “hak etmek”, *müşerref ol-* “şereflemek”, *müşkil ol-* “müshkül olmak”, *müşterek ol-* “ortak olmak”, *müyesser ol-* “nasip olmak”, *nā-çār ol-* “çaresiz kalmak”, *naşīhat ol-* “nasihat olmak”, *nefi‘ ol-* “faydası olmak”, *n’ol-* “ne olmak”, *pāk ol-* “temiz olmak”, *rağbet üzre ol-* “istekli olmak”, *rağbetde ol-* “istekli olmak”, *rāzī ol-* “razı olmak”, *re‘āyet ol-* “itibar edilmek”, *ref‘ ol-* “lağvedilmek, kaldırılmak”, *rūşen ol-* “belli olmak, ortaya çıkmak”, *sābit ol-* “bir şeyin gerçekliği, varlığı kesin olarak belli olmak”, *şādıḳ ol-* “güvenilir olmak”, *şādır ol-* “ortaya çıkmak”, *şaf ol-* “saf bağlamak”, *şaf şaf ol-* “sıra sıra olmak, saf bağlamak”, *şaff-ı şalâtıda ol-* “namazda saf bağlamak”, *şāfī ol-* “temiz olmak”, *şag‘ ol-* “hayatta olmak, yaşamak”, *şahāda ol-* “cömert olmak”, *şahīḥ ol-* “doğru olmak”, *şāliḥ ol-* “uygun olmak”, *sākin ol-* “oturmak, bir yerde yerleşmek”, *şāmil ol-* “içine almak, kapsamak”, *şehādet ol-* “şahit olunmak”, *sebeb ol-* “sebepe olmak”, *su‘āl ol-* “sorulmak”, *sū’-ü zanda ol-* “kötü zanda bulunmak”, *ṭabāğat / ṭibāğat ol-* “tabaklanmak, deri terbiye edilmek”, *tābi‘ ol-* “tabi olmak, uymak”, *ṭālib-i ḥaḳ ol-* “Hakk’ı talep etmek”, *tamām ol-* “tamamlanmak, sona ermek”, *tebdīl ol-* “değiştirilmek”, *tedārikde/edārükde ol-* “tedarikte bulunmak, hazırlık yapmak”, *tazarru‘da ol-* “tazarruda bulunmak, Tanrı’ya yalvarmak”, *var ol-* “mevcut olmak”, *vāḳı‘ ol-* “vuku bulmak, meydana gelmek”, *vāḳıf ol-* “bilmek, öğrenmek”, *vārid ol-* “aktarılmak”, *vebāl ol-* “günah olmak”, *yabāna ol-* “boşa gitmek”, *yañliş ol-* “yanlış olmak”, *yaḳın ol-* “yaklaşmak”, *yaḳınca ol-* “yakınlaşmak”, *yol ol-* “sebepe olmak”, *yoḳ ol-* “yok olmak, varlığı sona ermek”, *yuḳaruca ol-* “üstün olmak”, *zāhir ol-* “görünmek, ortaya çıkmak”, *zararlu ol-* “zararlı olmak”, *zarūret ol-* “mecbur kalmak”, *zāyi‘ ol-* “kaybolmak, boşa gitmek”, *zelīl ol-* “aşağılanmak”, *ziyāde ol-* “artmak”, *ziyānkār ol-* “kayba uğramak”

1.4. olun- fiiliyle kurulan birleşik fiiller

‘*arz olun*- “arz edilmek”, *beyân olun*- “açıklanmak, izah edilmek, anlatılmak”, *binâ olun*- “yapılmak”, *buğz olun*- “nefret edilmek”, *emr olun*- “emredilmek”, *fehm olun*- “anlaşılmak”, *fikir olun*- “düşünülme”, *hâzır olun*- “hazır durumda bulunmak”, *ıtlâk olun*- “genellemek”, *i’timâd olun*- “itimat edilmek, güvenilmek”, *ķabz olun*- “ölmek, (ruhu) kabzedilmek”, *nehy olun*- “yasaklanmak, menedilmek”, *rivâyet olun*- “bir olay, bir haber vb. anlatılmak”, *su ’âl olun*- “sorulmak”, *ta’bîr olun*- “anlatılmak”, *ta’yîn olun*- “tayin edilmek”, *tefsîr olun*- “tefsir edilmek, izah edilmek”, *zehil olun*- “unutulmak”, *zemm olun*- “yerilmek, kötülenmek”, *zikir olun*- “adı geçmek, söylenmek”

1.5. kıl- fiiliyle kurulan birleşik fiiller

Metnimizde kıl- yardımcı fiiliyle oluşturulan “*cârî kıl*-, *havâle kıl*-, *namâz kıl*-, *terâvîh kıl*-” birleşik fiilleri kullanılmıştır. İncelediğimiz eserde it- ve kıl- yardımcı fiilleriyle meydana getirilen sadece bir eş değer birleşik fiile rastlanmıştır: *havâle it*- ~ *havâle kıl*-.

cârî kıl- “geçerli olmak”, *havâle kıl*- “havale etmek”, *namâz kıl*- “namaz kılmak, namaz ibadetini yerine getirmek”, *terâvîh kıl*- “teravih namazı kılmak”

İncelediğimiz eserde it- yardımcı fiili yaygın olarak kullanılırken kıl- yardımcı fiili sınırlı sayıda kullanılmıştır. Bunun sebebi olarak Kaşgarlı Mahmut’un eserinde de belirttiği gibi Oğuzların it- yardımcı fiilini tercih etmeleri, diğer Türk kavimlerinin kıl- yardımcı fiilini tercih etmelerini gösterebiliriz: “*tengri mening ışım etti (tanrı benim işimi iyiliğe koydu), ol yükünç etti (o, namaz kıldı).*” Oğuzca. Oğuzlar bir şey yaptıkları zaman “*etti*” sözünü kullanırlar, *öbür Türkler “kıldı” derler.*” (Atalay, 2006: I/171; Yıldız, 2010: 690-691). Batı Türkçesinde kıl- yardımcı fiilinin kullanılışı zamanla azalmıştır.

1.6. idin- / idün- fiiliyle kurulan birleşik fiiller

‘*âdet idin*-/ *idün*- “alışkanlık hâline getirmek”, *maķşûd idin*- “amaçlamak, istemek”, *şefî’ idin*- “şefaate edinmek”, *fikir idün*- “düşünmek”, *murâd idün*- “istemek, arzulamak”

1.7. itdîr- / itdür- fiiliyle kurulan birleşik fiiller

meyil itdîr- “meylettirmek, yönlendirmek”, *ķabz itdür*- “aldırmak, (malı) devrettirmek”, *kelimât itdür*- “konuşturmak, söz söyletmek”

1.8. ķılm- fiiliyle kurulan birleşik fiiller

ķâdî ķılın- “kadılık görevi verilmek”

Asıl yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerde kullanılan isimlerin çoğunluğu yabancı kökenlidir. Bu da gösteriyor ki yabancı kökenli isimleri fiilleştirmede birleşik fiil kalıbı yaygın olarak kullanılmaktadır. Metnimizde isim unsuru Türkçe kökenli bir kelime olan veya Türkçe ek almış bir isim olan birleşik fiiller şunlardır: *az it-, aşığa it-, eyü it-, hırsızlık it-, hilâfın it-, peygamberlik it-, şeyhlik it-, var it-; aşığa ol-, ‘azîmetde ol-, çok ol-, dilenci ol-, demek ol-, hâllü ol-, hayrlu ol-, hâzer üzere/üzre ol-, hürmet üzere ol-, irâğ / irâk ol-, ‘ibâdetde ol-, ileyi ol-, i‘râz üzere ol-, konuk ol-, kuşurda ol-, müdâvemetde ol-, n’ol-, râğbet üzere ol-, şaff-ı şalâtda ol-, şahâda ol-, sū’-ü zanda ol-, var ol-, yabâna ol-, yañlış ol-, yakın ol-, yakınca ol-, yol ol-, yok ol-, yukarıca ol-*. İncelediğimiz eserde it- fiilili 8, ol- fiili ise 29 Türkçe kökenli veya Türkçe ek almış kelime ile birleşik fiil oluşturmuştur.

2. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller: Karmaşık Fiiller

Birçok kaynakta, isim unsuru sıfat-fiil olan birleşik fiiller asıl yardımcı fiillerle oluşturulan birleşik fiiller içinde ele alınmış ve bu tür fiiller için ayrı bir isimlendirmeye gidilmemiştir. Bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller, fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıbı içindeki sıfat-fiillerin ol- yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşur (Korkmaz 2003: 801). Bazı sıfat-fiillerden sonra gelen ol- fiili, sıfat-fiildeki oluş ve kılışın zamanı ve tarzıyla ilgili özellik taşıyan birleşikler meydana getirir. Bu tür birleşikler bazı gramerlerimizde karmaşık fiiller (mudil fiiller) diye adlandırılır (Deny 1941: 465; Banguoğlu, 1986: 482; Korkmaz 2003: 801). Karmaşık fiiller diye isimlendirilen birleşik fiillerin asıl yardımcı fiillerle oluşturulan birleşik fiillerden farkı isim unsurunun bazı sıfat-fiil eklerini alan kelimeler olması ve birleşik fiilin anlamında sıfat-fiildeki oluş ve kılışın zaman ve tarzının etkili olmasıdır. Bu fiillerin meydana getirilmesinde genellikle ol- yardımcı fiili kullanılır. Karmaşık fiiller bazen bulun- fiiliyle de kurulabilir. Karmaşık fiillerde esas anlam birleşik fiildedir. Karmaşık fiiller, ol- yardımcı fiilinden önce gelen sıfat-fiillerin bağlı buldukları zaman kesimine ve yüklendikleri işlev ayrılıklarına göre üçe ayrılır: 1. Öncelik fiilleri (-mİş/-mUş ol-), 2. Alışkanlık fiilleri (-Ar ol-, -Ir/-Ur ol-, -mAz ol-), 3. Niyet fiilleri (-AcAk ol-, -IcI/UcU ol-, -AsI ol-, -msAr ol-) (Korkmaz 2003: 801-811). Banguoğlu, karmaşık fiilleri şu şekilde sınıflandırır: 1. Öncelik fiilleri, 2. Başlama fiilleri, 3. Niyet fiilleri (Banguoğlu, 1986: 482). Deny, ol- fiiliyle yapılan karmaşık fiil siygalarını muzari temesiyle karmaşık siyga (başlayışlı manzaralı), nakli mazi temesiyle karmaşık siyga (öncelenik manzaralı), niyetli istikbal temesiyle karmaşık siyga (niyetli manzara), mef’ulün fih hâletinde mastarlı karmaşık siyga (süremlî manzara) olmak üzere dörde ayırır (Deny 1941: 466). Beşir Göğüş, bu tür fiilleri katışık fiiller olarak adlandırır ve bu fiilleri üçe ayırır: başlama fiilleri (-r ol-), bitirme fiilleri (-mİş ol-), davranma fiili (-AcAk ol-) (Göğüş 1963: 257-258).

Karmaşık fiillerde ol- yardımcı fiili fiil çekimine girerek kullanıldığı gibi fiil çekimine girmeden isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri ile genişletilerek de kullanılır.

2.1. Öncelik Fiilleri

Öncelik görevindeki birleşik fiiller, geçmiş zaman sıfat-fiillerinin olumlu veya olumsuz biçimleri ile kurulur ve birleşik fiilin içinde bulunduğu zamandan daha önce gerçekleşmiş olan bir oluş ve kılışı gösterirler. Genellikle -mİş/-mUş ol- biçimi ile kurulur (Banguoğlu 1986: 482; Korkmaz 2003: 801).

-mİş/-mUş ol- birleşigi içindeki ol- yardımcı fiili geçmiş zaman veya hikâye çekimleri ile yer aldığı anda; çekimli fiilin gerçekleştiği anda, yani geçmişte tamamlanmış olan bir işi gösterir. Eğer ol- yardımcı fiili geniş zaman çekimine girmiş ise, o zaman -mİş/-mUş ol- birleşik fiilin gösterdiği oluş, gelecek zamanda tamamlanmış olur. Ol- yardımcı fiilin şimdiki zaman çekiminde ise, -mİş/-mUş ol- birleşigi, oluş ve kılışın şimdiki zamanda olup bittiğini gösterir. Yardımcı fiilin gelecek zaman ekiyle çekildiği durumlarda, birleşik fiilin gösterdiği oluş, gelecek zamanda bitmiş olacaktır (Banguoğlu 1986: 482-483; Korkmaz 2003: 802-803).

-mİş/-mUş ol- birleşik fiili, çekimli şekilleriyle bir oluşun bitmişliğini geçmiş zamana, geniş zamana, şimdiki zamana veya gelecek zamana yayan bir işlev özelliğine sahiptir (Korkmaz 2003: 803).

Şol kimesne ki Hâk sübhânehu ve ta'âlâ hazretleri 'aқıl ve idrâk **müyesser itmiş ola...** (1b/3-4)

Ve her kişiniñ i'tikâdını yoқlar olsañ ve **olmuş olacaқdan** su'âl eyleseñ ... (9b/3-4)

Velâkin işbu bizüm beyân itdügimiz üzre Rasûlu'llâhi şalla'llâhu ta'âlâ 'aleyhi ve selleme şöñradan işbu miқdârı nesnesine ikrâr itmeyenüñ imâni dürüst degil **dimiş olucaқ** hâl müşkil olurdur. (31a/1-4)

Huşûşen Hasan-ı Başrî ve İmâm-ı Kuşeyrî gibi uluları naқil ve rivâyetlerinde **tekzîb itmiş olasin** olup meydân-ı 'Araşât'da dîvân-ı Hâk'ka hâzır olduғunda ... (31a/4-6)

... eger yolu ile fikir iderseñ dört kitâb-ıla 'amel **itmiş olursındur**. (40b/3)

Bu taқdîrce anlar 'ilimleriniñ cezâsın dünyâda görmüş ve şevâblarını dünyâda **almış oldılar**. (43a/15-43b/2)

Ol vâ'ız kişi ol iki yoldan kemine **gitmiş olursa** ol bî-çâre dinleyen ve ol kâla'llâhu ve kâle Rasûlu'llâhi diyene 'aşık olan ve muğabbet iden kişi dağı anuñ yolunca gider. (57a/7-10)

Eger su'âl olunursa ki ya sen çünki bu kadar 'ulemâniñ 'uyüb ve kuşurını beyân eyledüñ ya işbu nev'ilerde olan gibi sen sözüñde **hatâ itmiş olmak** ihtimâl degil midür? (71a/2-5)

Ümîd iderem ki hocam yüzü şuyına **haḫā itmiş olmayup** ḫaḫā itdügim taḫḫirce de Allāh sübhānehu ve ta‘ālā ‘afv ide, ḫaḫāya yazmaya. (71a/8-10)

2.2. Niyet Fiilleri

Niyet fiilleri, -AcAk, -IcI/-UcU, -AsI sıfat-fiilleri ile yapılırlar ve yardımcı fiilin aldığı zamanda oluş ve kılışın niyet ve teşebbüs hâlinde olduğunu anlatırlar. Niyet fiilleri daha çok geçmişte ve şimdiki zamanda gerçekleşmemiş, gerçekleşmesi esasen niyet hâlinde geleceğe yönelmiş bir oluş ve kılışı anlatmak için kullanılırlar (Korkmaz 2003: 806-807; Banguoğlu, 1986: 485). -AcAk ol- niyet fiilinin -sA şart eki ile çekime girmiş biçimi aynı zamanda niyet ve istekten şarta yönelmiş bir özellik taşır (Korkmaz, 2003: 808).

Eger imān-ıla **gidecek olursa** deyü yukarıda beyān olmuşdur. (4a/4-5)

... ‘ilimleri ile **‘amel itmeyecek olursa** eşedd-i ‘azāb anlar içündür deyü ne kadar kelām geçmiştir, gördüñ. (60b/1-2)

... bunlara mu‘īn olanlar şer‘-i şerīfi koyup zalemeye mu‘īn olmak ile dīn **yıkıcılar oldukları** için ... (65b/5-7)

2.3. Alışkanlık Fiilleri

Fiil kök ve gövdelerine geniş zaman sıfat-fiili ve ol- yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulan birleşikler, bir oluşun geçmişte, şimdiki zamanda ya da gelecekte alışkanlık hâlinde sürdüğünü veya süreceğini gösterirler (Korkmaz 2003: 803). Bu fiiller daha çok geçmişte başlayıp süren kılış ve oluşları anlatmakta kullanılırlar. Bu karmaşık fiil zaman yönünden değil, daha çok tarz yönünden bir anlam özelliği getirir. Banguoğlu geniş zaman sıfat-fiilleriyle yapılan karmaşık fiilleri başlama fiilleri olarak adlandırır (Banguoğlu, 1986: 484-485). Alışkanlık fiilleri -Ar ol-, -Ir/-Ur ol-, -mAz ol- biçimlerinde kurulur.

Ve her kişiniñ i‘tiḫādumı **yoklar olsañ** ve olmuş olacağıdan su‘āl eyleseñ ... (9b/3-4)

... ağzuña **alur olsañ** ve çeyneseñ ağzıñı acıdur. (15a/3-4)

Yā Rabbī ilā yevmi’l-ḫıyāmeti ben şöyle ḫaldum, benim üzerümde nebī **yürümez oldu** didükde ḫaḫ sübhānehu ve ta‘ālā ḫiḫāb idüp didi kim ... (11b/7-9)

Aña binā’endür ki şeyḫa ve şūfiya i‘tibār **olmaz oldu**, ekşeri yalancı şeyḫ ve çoğı dilenci olduklarına binā’en. (28a/12-13)

... zamānimda kimesne yanımda ḫarīḫ-ı taşavvufı **zemm idemez oldu** (...) zamānemizde kimesne benim yanımda şūfiyyūna **ḫa‘n ve inkār idemez olduğundan** mā-‘adā ol kitāblar ki şūfiyyūna ḫa‘n ve inkār ile yazılmışdur. (51a/10-15)

3. Bir Yamı İsim Bir Yamı Esas Fiil Olan Birleşik Fiiller

Bu grupta yer alan birleşik fiiller, isim veya isim soylu bir veya birden çok kelimenin, belirli gramer kalıpları içinde, bir esas fiille birleşerek bir anlam kaymasına uğrayıp

kalıplaşması ile oluşan birleşiklerdir (Korkmaz1998: 5, Korkmaz 2003: 153). Bazı kaynaklarda bu tür birleşik fiiller deyimleşmiş birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller veya anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş birleşik fiiller olarak adlandırılır. Sadece bu grupta yer alan birleşik fiillerde değil, bütün birleşik fiillerde bir anlam kaynaşması görülür. Ancak bu tür fiillerde anlam kaynaşmasına uğradıktan sonra kaynaşıp kalıplaşma söz konusudur (Korkmaz 1998: 6). Bu tür birleşik fiillerde kullanılan fiiller asıl yardımcı fiiller olmayıp kullanıldığı yere göre yardımcı fiil işlevi kazanan fiillerdir. Bu tür birleşik fiillerde isim unsuru ekli veya ektsiz olabilir; cümleye göre isim unsurunun aldığı ek değişebilir. İsim unsuru şekilce fiile özne, nesne, yer tamlayıcısı veya zarf göreviyle bağlanabilir. İsimleri fiilleştirmek üzere birleşik fiiller yapan *al-*, *ver-*, *bul-*, *gör-*, *koş-* gibi fiiller *yarı yardımcı fiiller* olarak da adlandırılır (Banguoğlu 1986: 316). Metnimizde bu grupta yer alan birleşik fiillerin bir kısmında isim unsuru ekli, bir kısmında ise ektsizdir.

aç-

gözünü aç- “*uyanık, dikkatli bulunmak*”: **Ac gözüñ**, gâfil olma. (6b/13-14)

al-

el al- “*tarikatlarda bir mürit, müşşidinden, başkalarına yol gösterme iznini almak*”:

Belki hemân zamâne şeyhlarından bir şüfî çoğalmak sever, şeyha tâbi⁶ olup işbu didü-gimiz şartları kabûl itmeyüp bir şeyhdan **el ala** tevbe ide (33a/1-3)

hışşa al- “*ders çıkarmak*”: Ol kimesneler fikir eylesin, işbu kışşadan ne **hışşa almış-dur**? (14a/10-11)

‘ibret al- “*ders almak*”: Huşuşen Keşşâf⁷’ın hâlini seni **‘ibret alsun** içün yazup ‘ayân itdüm. (60a/13-14)

lezzet al- “*zevk almak, hoşlanmak*”: Yine evvelki hâline vara ve kimi dağı tarîkdan **lezzet alamayup** bir tâc ve bir hırka altında şöyle ‘ömri gele geçe ... (37a/5-7)

telkîn al- “*(bir şeyhten) telkin almak*”: bir şeyhdan **telkîn almak** isteye. (35a/5-6)

tevbe al- “*(bir şeyhten) tövbe almak, bir günah veya suçu bir daha yapmamaya söz vermek*”: Ol şeyhdan **tevbe** ve telkîn **alsun**. (30a/2)

‘aqlına al- “*hatırlamak*”: Ehl-i fetvâ bahşinde geçen sözleri hemân unutmaya, **‘aqluña ala**, ol bahşide neler yazmışlardur, bir nüket fikir eyle. (38b/1-2)

añla-

ķadrüni añla- “*değerinin farkına varmak*”: Ğaflet eylemeyesin, sözüñ **ķadrüni añla-yasın** bilesin. (40b/4)

ara-

çäre ara- “*çare aramak, (bir şeyin) çaresine bakmak*”: ... işbu beyân eyledüğümüz fikir âteşi ol ķuluñ derünına düşüp âhîret içün ğuşşa çeküp **çäre aramasıdır**. (29b/9-11)

aş-

açım aç- “*adımlamak*”: ... māl şāhibine mülāzimet üzre olsa elinde olan māla tama‘ idüben ol ‘ālim cehennem oduna talar, şol ekābire varup gelince ne kadar **açım açarsa** anuñ miqdārı. (25b/6-8)

bil-

ğanimet bil- “*fırsat bilmek, kazanç saymak*”: ... hemān bu istegi devlet ve bu iktizāyı **ğanimet bilüp** bir şālih kimesneyi kendüne yār idüp meşāyihdan bir gönlü qan- duğı şeyha varsun, hıc te’^hir itmesün. (29b/14-30a/1)

qadrüni bil- “*değerini bilmek, yararlanmak*”: Bu devletiñ **qadrüni bilen** bilür. (41b/11-12)

bul-

fā’ide bul- “*yarar sağlamak*”: Cāhil olan ‘ibādetinde **fā’ide bulmaz**. (44a/9)

furşat bul- “*fırsat bulmak; uygun, elverişli zaman bulmak*”: İmāmiñ ‘āşıklarından **furşat bulamayup** āhirü’l-emir Keşşāf’ını bir ağaca bağlayup halkdan aşırı imāma şundu. (38a/4-5)

qadr ve kıymet bul- “*değer kazanmak*”: Şöyle ki bir taşā ol mübārek el ire, ol taşāñ qadri ilā yevmi’l-kıyām Müslimānlar içinde **qadr ve kıymet bula**. (5b/1-2)

kuvvet bul- “*güçlenmek*”: İslām **kuvvet bulduqça** aḥkām-ı şer‘iyye ... soñradan ḥayli ziyāde olmuşdur. (3b/3-4)

mutābıq bul- “*uygun bulmak*”: ... kitābiñ evvelinden bu araya gelince zikir olunan- lara i‘tikāduñı **mutābıq bulduñ mı?** (9b/12-15)

şihhat bul- “*iyileşmek*”: Ol daḥı ḥastaya Fātiha oqurdı, bi-‘avni’llāhi hemān **şihhat bulurdu**. (45b/13-14)

şefā‘at bul- “*şefaate mazhar olmak*”: Ve **şefā‘at bulup** murādı ḥāşıl oldı. (38a/1-2)

buyur-

ta‘bır buyur- “*yorumlamak*”: Luḥf idüp işbu vāqı‘amı **ta‘bır buyuruñ**. (49a/3)

çek-

elem çek- “*acı çekmek, üzölmek*”: Ve bi’l-cümle dünyāda insān her neden ḥaz ve şafā iderse Ḥaḳ Ta‘ālā bir bir anlaruñ önünde qoyup aşşı ve zarar ve bi’l-cümle Ādem oğlanı ḥaz idüp **elem çekmeye** ... (43a/5-7)

guşsa çek- “*kaygılanmak*”: ... işbu beyān eyledügimiz fikir āteşi ol quluñ derünına düşüp āhiret için **guşsa çeküp** çāre aramasıdır ... (29b/9-11)

zahmet çek- “*sıkıntıya katlanmak*”: Ve ammā kendi **āherleriñ zahmetini çeke**, ken- dünde bir qadr añlayup ol sebeb ile ‘ucub ve kibre düşmekden gāyet ḥazer üzere ola. (34a/1-3)

çıkar-

hışsa çıkar- “*hisse kapmak, bir olaydan yararlı bir öğüt çıkarmak*”: Ve bu kışşadan her birine **hışsa daḥı çıkardur**, ḥuşuşen müfti olanlara ... (43a/13-14)

di-

ders di- “*ders vermek, ders anlakmak*”: Müderrislerden şunlar ki medresede **ders diyeler** ... (64b/13-14)

söz di- “*söylemek, bahsetmek*”: Ve ‘ilm-i nâfi’ den **söz diseñ** kabûl bile eylemedi-ler. (69b/8)

dile-

halâlluğın dile- “*helalliğini istemek, birinden hakkını helal etmesini istemek*”: An-larun her birine mâlın virüp ve kendü eksiklüğün dileyüp ölmeden **halâlluğın dilemek-dür**. (32b/4-6)

düş-

maḥalli düş- “*yeri gelmek, sırası gelmek*”: Kıdret yitdüğü mer-tebe saḥâda ola, **maḥalli düşdükte** cânını bezl ve ḥarc cā’iz ola yanında. (33a/14-15)

‘**ucub ve kibre düş-** “*kendini beğenmek ve kibirlenmek*”: Ve ammâ kendi âşerlerin zahmetini çeke, kendünde bir kıadr añlayup ol sebep ile ‘**ucub ve kibre düşmekden** gâyet ḥazer üzere ola. (34a/1-3)

düşür-

guşşaya düşür- “*(bir şey için) kaygılandırmak*”: ... müridünü rızık için **guşşaya dü-şürmeye**. (31b/1-2)

eg-

baş eg- “*baş eğmek*”: İmdi sâ’ir ‘ulüm ehline vâcibdür ki işbu taşavvuf ehline ya’ nî yukarıda geçen şartları ile işbu taşavvufa ehil olana, **baş egeler** ve tâbi’ olalar. (37b/3-5)

boyun eg- “*boyun eğmek*”: Yoḥsa yalıñuz **boyun egmek** ile ve el ucıla tütmaḥ ile maḫşûd ḥâşıl olmaz demek olur. (49b/1-2)

geçür- :

‘**ömür geçür-** “*yaşamak, ömür sürmek*”: Kimi on yıl kimi yigirmi yıl kimi daḥı otuz belki kırık yıl ‘**ömür geçürüp** işbu kıl ü kıalden geçüp ‘ilm-i nâfi’ e irişmediler ve irişmek daḥı istemediler. (69b/5-8)

gel-

başa gel- “*kötü bir durumla karşı karşıya kalmak*”: ... kıyâmetde **başa gelecek** korkuları ḥalka añdurmaḫdır. (55b/11)

ḥoş gel- “*güzel görünmek*”: Ḥâlleri kendülere **ḥoş gelmişdür**. (65a/12)

îmâna gel- “*iman etmek, Müslümanlığı kabul etmek*”: Sultân-ı enbiyâ ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâmü evâyil-i İslâm’da henüz **îmâna gelenlere** îmân-ı icmâlîyi ta’lîm idüp... (2a/15-2b/1)

lâzım gel- “*gerekmek, lazım olmak*”: Bu taḫdîrce fikir eyle ki muḫallidiñ îmânı saḫîḥ diyenler ve îmân[-ı] icmâlî kifâyet ider diyenlerin sözlerinden bir miḫdâr te’em-mül itmek **lâzım geldi**. (8a/2-5)

meydāna gel- “*meydana gelmek, olmak, oluşmak*”: İşbu kişi ol yukarıda beyān olunan şartlardan ġāfil, ‘Arabiyyeti var, velākin ‘ilm-i hālden ve ‘ilm-i taşavvufdan cāhil, belki ‘ilmi ancak ‘Arabiyyet i‘rāb ve binā ile **meydāna gelmiş** bir kişi. (58b/8-10)

rāst gel- “*karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek*”: Andan da sen ol kişiye **rāst gele-**sin. (22a/12-13)

şevka gel- “*isteği, hevesi artmak*”: Ve geçen selef-i şālihīn hāllerinden ve bu tārīķ ulularından bir niçe kelām eyleye, tā şol hādde deġin kim ol telķin alacak kişi **şevka gele** ve tārīķa tamām raġbet üzre ola. (35b/4-7)

getür-

ikrār getür- “*kabul etmek, tasdik etmek*”: Hīc olmazsa ‘ömründe bir kerre ol yüz on altı şartı bir bir deyüp anlara **ikrār getüre**. (30a/6-7)

īmān getür- “*inanmak, iman etmek*”: Senüñ gibi anlar da ol cümleye **īmān getürür-**ler. (6b/13)

mişāl getür- “*örnek vermek*”: İşbu saña iki ‘üzvuñdan **mişāl getürüp** bākīsiniñ mişāli saña havāle itmekden sen dağı her birine bir niçe **mişāl getüresin**. (40a/14-40b/1)

yirine/yirüne getür- “*yerine getirmek, gerekeni yapmak*”: İmdi şöyle ma‘lüm olsun ki işbu saña beyān itdüğimiz üzre şartları **yirine getürüp** didüğimiz üzre tārīķa giresin. (36b/3-5) Ya bir tārīķa, yolu ile, tārīķı ile girmek gerekdür veyāhüd şartların **yirüne getüremedüġine** i‘tirāf idüp suçı kendüne bulmaķ gerekdür. (37a/12-14)

gir-

ele gir- “*elde edilmek*”: Bu devlet kanda **ele gire?** (41b/3); belki bir tāc ve bir şüfīyāne libās ve bir dağı bir dervīş ve şüfi nāmı **eline girür**, ġayrı tārīķdan nesneye vāşıl olamaz. (32a/12-13)

ħalvete gir- “*yalnız kalmak, ıssız bir yere çekilmek*”: ... hemān ol sā‘at ħalkdan ke-sülüp **ħalvete giresin**. (36a/7-8)

yola gir- “*1.yola çıkmak, yola koyulmak*”: Ya‘nī evvel yoldaş bul, andan **yola gir**. (39b/4) 2. “*(bir konuda) devam etmek*”: Birisinüñ sözlerine bakmayup Ĥazır ‘aleyhi’s-selāmıñ naşīhatın tıutup **yoluma girdüm**, el-ħamdü li’llāhi murādıma irdüm. (45b/10-11)

tārīķa gir- “*tarikata girmek*”: İmdi şöyle ma‘lüm olsun ki işbu saña beyān itdüğimiz üzre şartları yerine getürüp didüğimiz üzre **tārīķa giresin**. (36b/3-5)

git-

helāk git- “*yok olmak*”: Fe-emmā kendüsi yanar, yok olur ve **helāk giderdür**. (23a/12-13)

īmānsız git- “*Allah’a inanmadan ölmek*”: Ve dağı āħir nefesde **īmānsız gitmek-**den kórķa. (8a/9-10)

yola git- “*örf ve ādete göre hareket etmek*”: Ma‘lüm olacaq yoluñ eyüsine gideler, iki cihānda devlete ve sa‘ādete irüşeler kim **yola gitmegi** ihtiyār idüp āħiretde ziyānkār olmayalar. (54a/15-54b/1)

ziyâdeye git- “(bir konuda) aşırıya gitmek”: İmdi biz bahşimizden **ziyâdeye gitdik**. (25b/13-14)

gör-

fâ’ide gör- “iyilik görmek, yararlanmak, yarar sağlamak”: İşbu ‘ilimde fâ’ide eger ‘ilme ehil olan ‘amele götürürse **fâ’ide görür** ve illâ **fâ’ide görmez**. (48a/11-12)

ğanîmet gör- “fırsat bilmek, kazanç saymak”: Cümle kazâlarında, ba’zısında degil, yetimler mâlını **ğanîmet görürler**. (62b/15-63a/1)

hayz gör- “hayız görmek”: “Sen **hayz görür misin?**” (22b/13)

iktizâ gör- “gerekli görmek”: Çünkü gönlünden bu didigimiz üze **iktizâ** ve istek **gördi** ... (29b/13-14)

istek gör- “istemek, arzulamak”: Çünkü gönlünden bu didigimiz üze **iktizâ** ve **istek gördi**... (29b/13-14)

re’âyet gör- “saygı görmek”: İmdi bu taqdîrce dünyâda hazz ve şafa ummak ve halkdan **re’âyet görmek** eyü olmadı. (43a/11-13)

tedârükün gör- “hazırlığı yapmak”: ... huşûşen boynunda bu kadar haqq-ı ‘abd var iken **tedârükün görmeye**, kalmış oruc, namâz, hacc ve zekât ve sâ’ir üzerine lâzım olanları oluru ne ise **tedârükün görmeye**, belki hemân bir şeyha varup el ala. (36b/15-37a/2)

göster-

yir göster- “buyur etmek”: Ben size ‘ilmiñiziñ ve şalâhıñızıñ sevâbını virmişindür ki bir meclis[e] geldiğünizde size **yir gösterürlerdi**, gel beri şu araya dirlerdi. (43a/2-4)

ile-

şıla ile- “doğup büyüdüğü yeri mesken edinmek, ziyaret etmek”: Yâ İmâm! Şol katuñda emânet olan kitâbları şâhibine teslîm eyle ve hem diyârũna var, **şıla ile!** (48b/7-8)

ir-

murâda ir- “isteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek”: Birisi-nün sözlerine bakmayup Hazır ‘aleyhi’s-selâmiñ naşîhatın tutup yoluma girdüm, el-hamdü li’llâhi **murâduma irdüm**. (45b/10-11)

iltifâta ir- “saygı görmek, ilgi görmek”: Çünkü hocalar hocasına bir dem muķârin oldum ise, andan zerre **iltifâta irdüm** ise şulehâniñ ‘amelleri gibi ‘amele hod mâlik olmadım. (71b/1-3)

iriş-, irüş-

‘aklı iriş- “aklı ermek, anlayabilmek”: ... kendüni yokdan var iden Allâh ne buyurmuşdur didüğünü yirine getüremedüğüne **‘aklı irişücek** ... (29a/7-8)

fâ’ide iriş- /irüş- “fayda(sı) dokunmak”: Andan kimesneye **fâ’ide irişmezdür** ‘ilm-i luğat ve sâ’ir ‘ilm-i âlet her ne ki var-ısa. (48a/9/10) Ve dahı sağ olanların du’â vü hayrından meyyitlere **fâ’ide irüşür** i’ tikkâdında ola. (7b/13-14)

halel irüş- “bozulmak, zarara uğramak, halel gelmek”: Velâkin ihlâşlarına bir miqdâr **halel irüşüp** ba‘ zısınıñ ‘ameli dürüstce ehl-i ihlâş ‘amelleri gibi olamamışdur. (47a/5-6)

çal-

bâkî çal- “sürekli, kalımlı olmak”: Ol melek, “Yoçdur.” didi. “Bil, işbu hâl üzere **bâkî çalurdur.**” dedi. (59a/7-8)

beyâna çal- “beyan etmek, anlatmak”: Ol sevâd-u a‘ zamuñ ‘alâmetine ve nişânlarını **beyâna çalduç.** (7a/4-5)

tâkatı çalma- “gücü azalmak, bitmek”: İşbu haberi ‘ulemâdan işidücek ol kadar ağıladı ki **tâkatı çalmadı.** (44a/12-13)

uykusuz çal- “uykusuz kalmak”: Saña hayr olan budur, yoç yire gicelerde **uykusuz çalma.** (44b/6-7)

yolundan çal- “gidilmek istenen yere gidememek”: Sen anlaruñ sözlerine baçup **yo-luñdan çalma.** (45a/12-13)

çan-

gönlü çan- “inanmak, mutmain olmak, müsterih olmak”: ... bir şâlih kimesneyi kendüne yâr idüp meşâyıñdan bir **gönlü çandugı** şeyha varsun. (29b/15-30a/1)

kes-, kesil-

sözleri kesil- “söyleyecek sözleri bulunmamak, başkasının konuşmasına engel olunmak”: Ehl-i inkârıñ ben façır ü haçır olduğum yirde **sözleri kesilmişdür.** (71b/10-11)

sözü kes- “sözü bitirmek, sözü tamamlamak”: Andan haçır eyitdüm: “İmdi Allâh Ta‘âlâ hazretlerinden dilerem ki saña istiħkâkıña göre vire ve ben façire maħzâ façil ve işsânıla vire her ne virürse.” didüm ve **sözü kesdim.** (58b/10-13)

umudıñ/ ümidin kes- “artık olacağını beklememek, umudunu kesmek”: Ve Allâhu Ta‘âlâ hazretinden **ümidin kesmeye,** gerçe kim yir ve gök ehliniñ günâhın dağı iderse de. Zîrâ Haç Ta‘âlâ’dan **umudın kesmek** küfürdür. (8a/10-12)

ço-, çoy-

çekline ço- “uygun bir biçime girmesini sağılamak”: İmdi çünki şireti şüretine uymayıcak kendüni **bir avcı, sayyâd çekline çodı.** (44a/3-4)

yirine çoy- “yerine getirmek”: İmâm Nevevî çabül idüp didüğini **yirine çoyup** şılasına varup meger ecel muçadder imiş. (48b/8-9)

söyle-

söz söyle- “söylemek, konuşmak”: ... ve kişiniñ ihtiyâr-ı cüz’iyyesi elinde olmanıñ taçkıkı nedür diseñ her kişi bir dürlü **söz söyler.** (9b/8-10)

yabâna söyle- “saçma sözler söylemek, boşa konuşmak”: Anlar **yabâna söylerlerdür** ne didüklerini bilmezlerdür. (70b/5)

şun-

el şun- “*el uzatmak, birinden bir hakkı almaya kalkışmak*”: ... haqq-ı eytâmdan min ğayrı haqqı kısmeti nâmına **el şunup** bir mertebe itmişlerdür ki ol itdükleri nesne edyândan bir dīnde cā’iz degildür. (62b/8-10)

sür-

yüz sür- “*aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek*”: ... sultân-ı enbiyâniñ ‘alemi dine **yüz sürüp** ol cümle kıanda olursa anlardan ayırmaya. (72b/13-15)

tır-

namâza tır- “*namaza durmak, namaza başlamak*”: Andan şöıra **namâza tıra**. (22a/12)

tut-, tut-

kulağ tut-/ tut- “*dinlemek, işitmek istemek*”: Şol ‘ilim şâhibi ki dünyâya katı rağbet üzre ola, Müslimânlara lâyıkdur ki ol ‘âlimiñ kelâmına **kulağ tutmayalar**. (25b/9-10)

naşihatın tut- “*(birisinin) sözünü tutmak, dediğini yapmak*”: Birisinin sözlerine bakmayup Hazır ‘aleyhi’s-selâmiñ naşihatın tutup yoluma girdüm, el-ħamdü li’llâhi murâdıma irdüm. (45b/10-11)

oruc tut- “*oruç tutmak*”: Bu kadar yılda sekiz yıl **oruc tutdı** ve birki gice terâvîh kıldı. (2b/8-9)

üns tut- “*arkadaşlık kurmak*”: ... şol kişi kim **üns tutup** ve eşirgenecek isteye, ol kişiye Qur’ân yiter. (42a/15)

ur-, vur-

boynunu ur-/vur- “*başını keserek öldürmek*”: Hemân dem Haccâc emr itdi, yağcınıñ boynunu urup andan Haccâc dönüp anasına eyitdi. (10b/12-13) Baña kaçâ teklîf idüp ya kaçâyı kabûl eyle veyâhüd **boynuñ vururuz** diseler ben **boynumu vurduklarına** kâ’il oluram. (62a/2-3)

dem ur- “*bir şeyden söz etmek, konu açmak*”: Ve tariğdan **dem urup** kendüni muhibb-i tariğ-ı şūfiyye gösterenlerden dağı şormaya tâ yukaruda beyân itdügimiz şartlar ile imtiñân itmeyince. (52b1-3)

el ur- “*müracaat etmek*”: Ol Allâh Ta‘âlâ haqqı-çun ki ‘alîmdür, böyle hocayı ve bu maķûle müzâkere itmegi ‘ilim şunup tefsîr ve hadîşe **el uranı** gördüm ... (69b/12-14)

merhem ur- “*merhem sürmek*”: İşde bizim de sözüme ve derdüme böylece olan Müslimânlaruñ başları ağrusına bez tolayup ve cirâhatlarına **merhem urup** Allâh Ta‘âlâ’nuñ ‘avn ve ‘inâyeti ile böylece olan kişilerin derdlerine (~ dertlerine) dermân itmekdür. (29a/14-29b/3)

mizâna vur- “*ölçmek, iyice tartarak düşünmek*”: Hemân saña beyân itdügim **mizâna vur**. (70a/9-10)

terkin ur- “*terk etmek*”: Sâ’ir ‘ilimler üzre kadri ve şerefi muķarrer ve muķaķķaķ olucağ işbu ‘ilm-ü taşavvufiñ yolunda cân ve başı **terkin urmağ gerekdür**. (27b/9-11)

yüzüne vur- “*ayıplayarak kusurunu yüzüne söylemek*”: Şanım niçe huşuşlara şürü‘ idem, hâl bu ki ol huşuşlarda Allâh’ın rızâsı olmaya ve huzûr-ı şerîfine varduğda Hâk Ta‘âlâ kabûl itmeye, belki **yüzümüze vurmağ** ola. (72a/3-5)

yol vur- “*yol kesmek*”: İmdi ol saña eyle diyen ‘ulemâ **kuṭṭâ’-i ṭarîḳlardur**, **sulehânuñ yolunu vurucılardur**. (45a/11-12)

var-

murâḳabeye var- “*dalıp kendinden geçmek*”: Andan şeyḫ başını aşığa idüp bir miḳdâr **murâḳabeye varup** kaldurdi ve şâhib-Keşşâf huzûr-u şeyḫda şöyle ḳâyim-ṭurur. (13b/9-12)

nihâyete var- “*sona varmak, sonuçlanmak, sona ermek*”: İmdi baḫiṣ **nihâyete vardi**. (39a/11)

vir-

ad vir- “*ad vermek, adlandırmak*”: İmdi bir âlây ḳîl ü ḳâlûñ adunı ‘ilim deyü **ad vi-resin**. (69b/1)

amân virme- “*acımayıp öldürmek*”: Bir gün gelür **amân virmez** ‘Azrâ’ il pençesinde hâlimiz niçe olur ola? (55b/5-6)

cevâb vir- “*cevap vermek, karşılık olarak bildirmek veya söylemek*”: Belki Hâk Ta‘âlâ ḳulundan su‘âl ider, ḳul daḫı **cevâb virür**. (1b/9)

el vir- “*Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek*”: Ve meşâyihün daḫı ekşeri yukarıda zikir olunan şartlar bulunmadan şeyḫlık idüp ‘avrat ve oğlana **el virüp** şüfî çoğaltmağ ile ve kendi cânibini ḫalka ma‘mûr gösterüp ... (47b/3-6)

fuṣṣat el vir- “*fırsat vermek*”: Ve illâ dilünde işbu sözleri kabûl idüp şüretâ ḫaḳḳa ve ma‘ḳûle ḳâ’ il olup da soñra **fuṣṣat el virdükde** ya sühte veyâ dânişmend veyâ müder-riṣ ve ḳâḳî olursañ ... (68b/4-7)

fâ’ide virme- “*yararlı olmamak*”: Her ne öğrenürseñüz öğrenün, elbette Hâk sübhânehu ve ta‘âlâ **fâ’ide virmez** ol öğrendüñüzden ḫattâ ol bildüñüz ile ‘amel itmeyince. (21b/9-11)

fetvâ vir- “*fetva vermek*”: Şoran Müslimânlara **fetvâ virürin**. (22b/7)

ḫaber vir- “*haber vermek, bildirmek*”: Ba‘zı şıḳât bu ḫaḳîre şöyle **ḫaber virdi**. (64a/5)

ḫarâc vir- “*haraç vermek, vergi vermek*”: İllâ şu ḳadar bulur ki dünyâda sâ’ir keferre gibi ol **ḫarâc virmez**. (3a/11)

ḳanâ’at vir- “*yetmek, yeterli olmak*”: İşbu kitâbdan evvel ḳısmın âḫirinde anlarun aḫvâline vâḳıf olmağ isteyenlere **ḳanâ’at virecek** ḳadar kelâm sebaḳ itmişdür. (66b/8-10)

ḳudret vir- “*güç vermek*”: Allâh Ta‘âlâ rızâsına hevâmı terk itdüm, beni işde havâ üzere şöyle oturmağa **ḳudret virdi**. (53a/5-7)

kuvvat vir- “*destek olmak, arka çıkmak*”: Ve daħı bu, da‘ vāmıza **kuvvat virür** ve muvāfaqat ider. (2b/13-14)

ma‘nā vir- “*kendince bir yargıya varmak, yorumlamak*”: Yoħsa her ħara terkibe ħuru **ma‘nā virmege** ħādir olanlar degildir ki ... (16b/9-10)

niħāyet vir- “*bitirmek, tamamlamak*”: İmdi kelāma **niħāyet virelüm**. (72a/6-7)

sıħlet vir- “*sıkıntıya sebep olmak*”: İħvāna **sıħlet virmeye**, kimesneyi vaż‘ı ile ve re‘āyeti ile bī-ħuzür itmeye. (33b/15-34a/1)

vücüd vir- “*(kendisini) bir şey sanmak*”: İkimiz de biri birimizi ta‘accüb idüp kendümüzi bir şey şanup ya‘nī kendümüze **vücüd virmeden** Allāh’a şıħınduħ. (59b/2-4)

yemīn/ yimīn vir- “*yemin etmek*”: İy şecere! Saña şol Allāh’a **yemīn virürem** ki seni ħalk itmişdür. (53a/13-14) İmdi saña Allāh Ta‘ālā nāmına ve Rasūli nāmına ve gökden inen kitāblara **yimīn virürem** ... (9b/12-13)

zaħmet vir- “*zaħmet vermek, sıkıntı vermek*”: Belki kendi kimesneye **zaħmet virmeye**. (34a/1)

zarar vir- “*zarar vermek, kötülük etmek*”: Ve ħayrılara iftiħār ve ‘ucub ve kibir ve sâ’ir insāna **zarar virür** ma‘nâlardan ħaçmak için bildüġiñ ile ‘amel etmek için oħu. (68b/2-4)

zekāt vir- “*zekāt vermek*”: ... ħur‘ān oħuruz ve namāz ħıluruz, ħacca varuruz ve **zekāt virürüz**. (6a/8-9)

ziyā vir- “*aydınlattmak, düşüncesiyle kılavuzluk etmek*”: İşbu maħüle ħişiler şol bir yanar çıraġa beñzer; sâ’irlere fā’idesi var, **ziyā virür**. (23a/11-12)

yaħ-

ocaġa yaħ- “*ateşe atmak, ateşe vermek*”: Eger işbu ‘ilimler zamān-ı nübüvvette olsa veyā ‘aşr-ı ħilāfetde olsa ol ‘ilimleri, belki ehlini bile **ocaġa yaħalar** ve külüni deryāya şavıralar. (23b/11-13)

yüreciġin yaħ- “*ıçı yanmak, üzölmek*”: İmdi baña ħāre ne olmaħ gerekdür deyü işbu fikir āteşi **yüreciġin yaħa**... (29a/11-12)

yi-

kesmeyi veyā finduġı yi- “*ok veya kurşunla vurulmak*”: ... ya‘nī ol bī-ħāre geyik de avcıdan kendüne yarar şavt işidüp ħura varduġda **kesmeyi veyā finduġı yidi midı** işde ol vaħtın görür yidüġi oħuñ ve tüfegiñ yarasını ve beresini. (57a/10-13)

4. Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller: Tasvir Fiilleri

Bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller, bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden oluşun birleşik fiillerdir. Asıl fiil başta, yardımcı fiil sonda bulunur. Asıl fiile -A, -I/-U, -Ip/-Up zarf-fiil eklerinden biri getirilir. Bu tür fiillere *tasvir fiilleri* (*tasvirî fiiller*) de denir. Tasvir fiilleri, -A, -I/-U bazen de -Ip/-Up ekleriyle yapılan zarf-fiillerden sonra “*bil-, ver-, dur-, gel-, kal-, koy-, gör-, yaz-*” gibi yanı yardımcı fiillerden birinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiillerin ortak adıdır (Özkan vd., 2011: 77). Bunlar zarf-

fiil hâlindeki fiilin anlattığı oluş ve kılışın oluşmasını tasvir ederler ve tasvir fiilleri adını alırlar (Banguoğlu 1986: 488).

Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içindeki birinci fiil, bir -A, -I/-U veya -Ip/-Up zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu hâlde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp, esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna geçmiştir. Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde, yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir. Bu türlü birleşiklere tasvir fiilleri denmesinin sebebi budur (Korkmaz 2003: 811).

Tasvir fiillerinin yeterlik, tezlik, yaklaşma ve süreklilik fiilleri olmak üzere dört şekli vardır (Banguoğlu 1986: 488; Karahan 1991: 33; Özkan vd., 2011: 77). Bazı kaynaklarda ise tasvir fiilleri *yeterlik fiilleri*, *tezlik fiilleri*, *süreklilik fiilleri*, *yaklaşma fiilleri*, *uzaklaşma fiilleri* olmak üzere beş gruba ayrılmıştır (Korkmaz 2003: 811-812; Demir, 2004: 103-116). “*Bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz-*” yardımcı fiilleri asıl fiile yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, süreklilik, yaklaşma gibi anlamlar kazandırır. *Bil- yeterlik*, *ihhtimal*; *ver- tezlik*, *kolaylık*; *yaz- yaklaşma*; *gel-, koy-, gör-, kal-, dur- devamlılık*, *süreklilik* bildirir.⁶ Metnimizde tasvir fiili oluşturmak için *bil-, u-, vir-, tur-, kal-, gel-, ço-, git-, var-, yoru-* yardımcı fiilleri kullanılmıştır.

4.1. Yeterlik fiilleri

Yeterlik fiilleri, bir esas fiilin -A zarf-fiil biçimi üzerine bil- yardımcı fiilin getirilmesi ile kurulur. Bu tür birleşiklerde bil- yardımcı fiili; ya bir oluş ve kılışın gerçekleştirme güç ve yeterliğini yahut da bir oluş ve kılışın mümkün veya muhtemel olduğunu gösterir (Banguoğlu 1986: 489; Korkmaz 2003: 812).

Metnimizde -A *bil- tasvir fiili*, fiil çekimine girerek kullanıldığı gibi fiil çekimine girmeden fiilimsi ekleri ile genişletilerek de kullanılmıştır.

... ‘ulemâ-i bâṭınuñ ef’âl ve aqvâline **muvâfaqat ide bilmek** haylice gücdür, meger Allâh Ta‘âlâ ḥazretlerinden ‘inâyet ola. (11a/2-4)

... ve günâh da işle nâr-ı cehenneme **şabr ide bileceğini** kadar. (42a/11-12)

... “Yâ Rasûlu’llâhi! Vâsıl oldı, velâkin zamânımızda fulân faḳîh sözile ‘amel itdüm. Ol iki imâmın sözlerin şöyle ḳodum.” **diye bilürsin**. (31a/9-11)

⁶ Z. Korkmaz, git- fiilinin günümüzde uzaklaşma fiilleri oluşturduğunu ifade eder (Korkmaz 2003: 831-832). Bazı araştırmacılara göre gel- ve kal- fiilleri asıl fiile beklenmezlik anlamı kazandırır (Karahan 2004: 77).

Şūfī olmanıñ daħı şartları vardur ki ol şartları olmayınca kişi ne şūfī olur ve ne tarīk[-ı] Hāḳḳ'a **gide bilür**... (32a/10-12)

... nice **añlaya bilürem** dirseñ saña cevābum oldur ki ‘ ilimden murād ‘ ameldür. (68a/6-7)

Bil- yardımcı fiili tarihî ve günümüz Türkiye Türkçesinde olumsuzluk eki almaz.⁷ Türkiye Türkçesi sahasında *bil-* yardımcı fiili olumlu yeterlik bildirir, olumsuz yeterlik için *u-* fiili kullanılır. Olumsuz yeterlik fiili olarak görev yapan *u-* fiili, kaynaşmış olarak kullanılır. Yeterlik fiillerinin olumsuz biçimleri *u-* yardımcı fiili üzerine *-mA-* olumsuzluk ekinin getirilmesi ile yapılmaktadır. Esas fiilin sonuna gelen zarf-fiil eki ile *u-* fiilinin yan yana gelmesi sonucunda bir kaynaşma meydana gelmiştir. Kaynaşma sonucunda yeterliğin olumsuzu *-AmA*⁸ şeklini almıştır. Olumsuz yeterlikte *u-* fiili şekil olarak görülme de işlev olarak canlılığını sürdürür. Metnimizde olumsuz yeterliğin 22 örneği mevcuttur.

Yağcı **cevāb viremedi**. (10b/11)

Ve Aḳşemse'd-dīn ḥazretlerine i'tikādım pāk ve muḥkem olmağın bir mu'azzeb kimesneye ḥayrla **du'ā daħı idemez idüm**. (13a/1-3)

Zīrā ḥāḳḳı bātıla ḳarışdurmuşlardur ki degme kimesne **seçemez** de i'tikādı fāsīd olur. (17b/10-11)

Hāḳḳ ise işbu güzel nāmı işidür de zehri tiryākden ise **farḳ idemezler** (18a/13-15)

Diğer örnekler: *dükedemeyesin*. (40b/13), *ehl-i taḳvā olamazdur* (26b/15), *furşat bulamayup* (38a/4-5), *ḳādir olamaz* (40b/15; 41a/1, 2; 67a/6), *ḳādir olamazdur* (56a/14), *ḳādir olamazlar* (15a/11-12), *lezzet alamayup* (37a/6), *mālik olamadım* (71b/1-3), *olamamışdur*. (47a/6), *taḥammül idemeyücek* (11a/2), *ta'n ve inkār idemez olduğından* (51a/14), *vāşıl olamaz* (32a/13-14), *vāşıl olamayup* (71b/6), *vāşıl olamaz*. (32a/13-14), *yirine getüremedüğine* (29a/8), *yirüne getüremedüğine* (37a/13), *zemm idemez oldı* (51a/11).

4.2. Tezlik Fiilleri

Tezlik fiili, *-I/-U* zarf-fiil eki almış bir esas fiilin **ver-** yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşur. *Ver-* yardımcı fiilinin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın tezlikle, ansızın, kolayca gerçekleştiğini bildiren tasvir fiilleri yapmaktır (Banguoğlu, 1986: 490). Metnimizde yardımcı fiil **vir-** şeklindedir.

Lākin bir ḥatun kişi veyāḥūd bir Müslimān şorarsa, aña **eydi viririn**. (22b/14-15)

Yā Mūsā! ‘ İlmi ḥāḳḳa **eydi vireyin** deyü öğrenme, belki ‘ amel itmek için öğren. (42b/7-8)

⁷ *Bil-* yardımcı fiili ihtimal bildirdiğinde birinci unsur olumsuzluk eki alabilir: *gelmeyebilir*, *yapmayabilir* gibi.

⁸ *-AmA* < *-A* zarf-fiil eki, *u-* yardımcı fiili ve *-mA-* olumsuzluk ekinden oluşmuştur.

Şeyh aña dağı Fâtiha **oқыu virdi**, dişi şızlar idi ki el-ḥāl ol ehl-i ‘ilim şıḥhat bulup eyü oldı. (46a/1-2)

Fe-emmā işbu bizüm yazduklarumuz ile ‘amel idücek bâķisin dağı Allāh Ta‘ālā anlara **āsān idi vire**, inşā ‘allāhu ta‘ālā. (32a/8-10)

Belki ulü’l-emre itā‘ at farz olmağı saña **oқыu virür**. (63a/14-15)

Diğer örnekler: *eydi virecegiñ* (23a/5), *şunu virdi*. (53a/3), *silki virdi*. (53a/14-15), *ötü virür* (56b/3), *oқыu virdi* (46a/1).

4.3. Süreklilik Fiilleri

Süreklilik bildiren tasvir fiilleri, esas fiilin -A, -I/-U, -Ip/-Up zarf-fiil biçimleri üzerine *dur-* (<ṭur-), *gel-*, *kal-*, *gör-*, *koy-* (*ko-*) yarı yardımcı fiillerinin getirilmesi ile oluşturulur. *dur-* (<ṭur-), *gel-*, *kal-*, *gör-*, *koy-* (*ko-*) yarı yardımcı fiilleri asıl fiile süreklilik anlamı kazandırır. Metnimizde süreklilik fiilleri oluşturmak için *ṭur-*, *ḳal-*, *gel-*, *ḳo-*, *gīt-*, *var-*, *yoru-* yardımcı fiilleri kullanılmıştır.

4.3.1. ṭur- yardımcı fiili ile oluşturulan süreklilik fiilleri

Dur- (<ṭur-) fiili Eski Türkçeden beri yarı yardımcı fiil olmuş, bir yandan ekleşerek –Dır/-DUr bildirme ekini vermiş, bir yandan süreklilik fiillerini de meydana getirmiştir (Banguoğlu 1986: 491). -A ṭur- (>dur-) ile yapılan birleşik fiiller, bir eylemin birleşik fiilin içinde bulunduğu zaman kesiminde sürmekte olduğunu veya yapılmakta ya da yapılacak bir eylem yanında başka bir eylemin de sürdüğünü gösterirler (Korkmaz 2003: 821).

Metnimizde ṭur- yardımcı fiili ile kurulan tasvir fiillerinde, ṭur- yardımcı fiili esas fiilin –A veya –Up zarf-fiil şekilleri üzerine getirilmiştir.

El-cevāb: Bu aňlayış yaňlış aňlayışdur. Benim murādım ‘ilm-ü dünyāda çok nesneye **diye ṭururlar**. (68a/1-2)

... şuleḥā ḳarındaşlara çok olur olmaz **kelimāt idüp ṭururun**. (51a/5-9) İncelediğimiz eserde -Up ṭurur yapısı fiile öğrenilen geçmiş zaman ifadesi katmıştır:

4.3.2. ḳal- yardımcı fiili ile oluşturulan süreklilik fiilleri

ḳal- yardımcı fiili ile kurulan süreklilik fiilleri, genellikle durum bildiren esas fiillerdeki oluşun hareketsiz olarak sürmekte olduğunu gösterirler (Banguoğlu 1986: 492; Korkmaz 2003: 826). *ḳal-* yardımcı fiili -I/-U, -Up zarf-fiil ekleriyle yapılmış zarf-fiillerden sonra gelerek süreklilik bildirir. Metnimizde genellikle –Up ḳal- şeklinde kullanılmıştır.

Saña ĩmān-ı icmālī kifāyet ider diyenlerüñ sözlerine **ḳanā‘at idüp ḳalma** ve ehl-i ruḥṣatñ ruḥṣatına **ḳanā‘at idüp ḳalma**. (6b/14-15)

Ben anı kendü sarāyıma da‘vet iderem ve muşāḥabetime ḳıgırurın, ol yolda dīvār alacasına ve ḳul ve ḳaravaş ve bâğ ve bostān temāşāsına **bakup ḳalur**. (34a/13-15)

Olmaya ki yukarıda geçen gibi pâdişâhı koyup dîvâr alacasına **aldanup kalmayasin**. (36b/2-3)

İmdi emr-i dünyâda nihâyetsiz sa‘ yler idüp berü beñzer mertebeye kanâ‘ at itmeyüp de umûr-u âhîretde geldükde îmân-ı icmâlî kifâyet ider imiş ve muqallidûn îmânı mezhebümüzde şahîh imiş **deyü kalmayasin** ve dîniniñ emrinde ‘ulemâ şüretinde olanlardan her kişiniñ sözile **mağrûr olup kalmayasin**. (3b/10-14)

Metnimizde *kal-* fiili bir örnekte *-sA kal-* şeklinde *-sA* ekli bir yapıyla kullanılmıştır. Burada *-sA* eki, zarf-fiil eki işleviyle kullanılmıştır:

Zîrâ şimdi bir pâdişâh bir kûluna gelsin, benim hâş maqâmumda muşâhabet idelüm dise ol kûl yolda dîvârlar alacasına, bâğ ve bostân ve sâyir kûl ve qaravaş kısmına **baksa kalsa**, hiç pâdişâh ‘aqlı ve fikri böyle olan kûldan hazz ider mi? (34/8-12)

Diğer örnekler: aldanup kalmağ (34b/4), bakup kalan (34b/6), kanâ‘ at idüp kalmışlardur (69b/12)

4.3.3. gel- yardımcı fiili ile oluşturulan süreklilik fiilleri

Gel- yardımcı fiili ile kurulan süreklilik fiilleri, esas fiildeki oluş ve kılışın alışkanlık hâlinde bulunduğunu veya oluş ve kılışın eski zamanda başlamış olup sürmekte olduğunu anlatırlar (Banguoğlu 1986: 492; Korkmaz 2003: 824). Tarihî metinlerimizde gel- fiilinin geçmişten başlayıp devam eden bir süreklilik bildiren tasvir fiili yaptığı görülmektedir (Ercilasun 1984: 84, 87; Timurtaş 1994: 141-142; Şahin 2001: 76-77; Demir 2004: 112). Metnimizde esas fiil *-U* zarf-fiil yapısındadır.

Belki benî Âdem’e **re‘ âyet olu gelen** re‘ âyet ki ... (43a/7-8)

4.3.4. ço- yardımcı fiili ile oluşturulan süreklilik fiilleri

Ço- fiiliyle oluşturulan tasvir fiilleri, bir eylemin birleşik fiilin içinde bulunduğu zaman kesiminde sürmekte olduğunu veya yapılmakta ya da yapılacak bir eylem yanında başka bir eylemin de sürdüğünü gösterirler (Korkmaz 2003: 821, 830). Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde canlı bir kullanışa sahip olan ço- tasvir fiili metnimizde bir örnekte görülür:

Ya‘nî Rasûlu’llâh’a **isnâd idüp korsañ** hadîş ile emr-i kazâyı hasen görüp üç kâğimnî ikisi nârda ve biri cennetdedür dimek isterler. (62a/9-12)

4.3.5. git- yardımcı fiili ile oluşturulan süreklilik fiilleri

Git- yardımcı fiili süreklilik fiilleri oluşturur.⁹ Git- fiilinin sürekliliği bugünden başlayıp ileriye doğru giden bir yön çizer (Şahin 2001: 77). *-Ip/-Up* zarf-fiilli yapılarda git-fiili yarı tasvir fiili görevini üstlenmektedir. Bu yapılarda asıl olarak süreklilik, devamlılık anlatan git- fiili, zaman zaman tezliği anlatabilir (Şahin 2001: 77). *-Ip/-Up* ekli zarf-fiille git- yardımcı fiilinin oluşturduğu birleşiklerde *-Ip/-Up* eki, bazen iki olayın birbiri

⁹ Z. Korkmaz, git- fiilinin günümüzde uzaklaşma fiilleri oluşturduğunu ifade eder (Korkmaz 2003: 831-832).

ardınca veya aynı zamanda gerçekleştiğini gösterir. Bu zaman yakınlığı bazen iki fiilde tek bir kılışın sürekliliği anlatımını oluşturur ve zarf-fiil bir tür tasvir fiili meydana getirir (Banguoğlu 1986: 429; Şahin 2001: 75). Metnimizde -A git- ve -Up git- şekillerinde kullanılmıştır.

Meşelâ hocalar bir tutam çırayı bir hırsızın eline virür, ol hırsız da Müslümânları **yağa gider**, günâhda berâberdür. (67b/4-6)

... ve geçen şâlihler menziline ne hoş irmeyem ki deyü dürlü dürlü hâtıralar ile gâh şeyhına ve gâh tarîkına şek ve şübhe ile **ola gide**. (37a/8-10)

İmdi ol naşihatım oldur ki tarîk-ı taşavvufa giden karındaşlar olmaya ki şübhelerin her bir ehl-i zâhire şoralar, şöyle ki bir haţâ ile haţâ iderler ki **helâk olup gideler**. (52a/13-15)

Gel gör zamânemiz kâdîların ki ne ol zikir olunan imâmlar gibi ‘ ilimleri var ve ne perhîzleri ve ne kazâya istihkâkları var. Yine kazânın üzere **olup giderlerdür**. (62a/5-8)

Ol meyyitiñ cümle metrukâtı ol nâ’ibiñ **alup gitdügi** miqdârı eyledi. (64a/8-9)

Hîc olmazsa bârî şâhib-Keşşâf gibi ehl-i ‘ ilim ve ehl-i tefsîr meşâyıhtan ümmîlik ile meşhûr olan kişiye şefâ’ at recâsına gelüp murâdın **hâşıl idüp giddügin** bârî unutma. (38b/14-39a/2)

... ve bir kerre sultân-ı enbiyâ ‘ aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm deryâ üzere yürüyüp ve bu fakîri da’vet idüp yanına alup deryâ yüzüne tâ görünmeyecek menzile degin bile **alup gitdi ise** ... (5a/1-4)

Bir bî-çâr geyik kim **kaçup giderken** ol avcılardan ba’ zıtsınuñ üzere uğrar. (56b/1-2)

4.3.6. var- yardımcı fiili ile oluşturulan süreklilik fiilleri

var- (<bar-) fiili tarihî metinlerde genellikle süreklilik ifadesi için kullanılmıştır (Ercilasun 1984: 84; Demir 2004: 113-114). Metnimizde üç örneği olan var- yardımcı fiili günümüzde işlekliliğini kaybetmiştir.

Ol bâğda oturan avcı ol geyüğe ötü virür ki avcular içinde şol ötüş ile ki kaçan geyik ol şavtı işidicek **tura varur**. (56b/2-4)

Ya’ nî ol bî-çâre geyik de avcıdan kendüne yarar şavt işidüp **tura varduğda** kesmeyi veyâ finduğı yidi midî işde ol vaqtin görür yidügi oquñ ve tüfegiñ parasını ve beresini .... (57a/10-14)

Bir şâfî kalb, şâfî derün bir Müslimân işbu güzel edâ ve ‘ ibâdeti işidür dağı ol vâ’ ızuñ meclisine **otura varur**. (56b/8-10)

4.3.7. yoru- yardımcı fiili ile oluşturulan süreklilik fiilleri

yoru-/yori- fiili, süreklilik bildiren bir yardımcı fiildir (Demir 2004: 114). yoru- fiilinin geniş zaman çekimi şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılır. Metnimizde yoru-fiili henüz ekleşmemiştir. Bu yardımcı fiil daha sonra ekleşerek –yor şeklini almış ve doğrudan doğruya şimdiki zaman eki olarak kullanılmaya başlamıştır.

Revâfız hakkında, katillerinün cevâzı hakkında fetvâlar **vire yorurlar** ve bir Revâfız öldürmek yitmiş kâfir öldürmekden hayrludur, Mekke'den hayrludur **diye yorurlar**. (6a/2-4)

... Şimdiki zamânda her mesâ'il-i fıkhâ ve bu mes'elelerin edillesine ve fetâvâ kelimâtına münhasır ola. Böyle **isti' mâl ide yorurlar**. (20b/3-5)

Ve şüfi ve şeyh nâmına olduğdan sonra ya kendüler veyâ sâ'irler şüfiliğün ve şeyhliğün şartı ma'lûm ve zâhir olucağ ol yok yire da'vâ iden şüfiya ve şeyha senün olduğün nâma senün hakkında yazulan şartlar **bulunmaya yorur** dimege imkân ola. (28a/5-10)

Yine bir gün Hâzır 'aleyhi's-selâm gördi. "Yâ nebiyya'llâhi! Benim hâlim nice olur? Baña 'ulemâ iyitdi, şöyle **deyü yorurlar**." didi. (44b/12-13)

Metnimizde genellikle -A ve -U yoru- şeklinde kullanılan yoru- yardımcı fiili, birkaç örnekte farklı şekilde kullanılmıştır:

Hâkîr dağ didüm ki: "Bizüm anuñla şöyle kışsamuz geçmiş idi. Ekşer faķire **hâtırâ olur yorurdu**; 'acabâ ol kişi istihķâğ da'vâsım itmiş idi, hâli neye vardı iki deyü ekşer zamân hâtırâ olur, **korķar yorurdum**." didüm. (59a/14-59b/2)

Bir nekbeti **hırsızlık idüp yorurken** bir tariķ ider, ya adunı bir dânişmend veyâ mülâzım veyâ müderris nâmına ider de, evvel hırsızluğu bir miķdâr korķarak iderdi, hâlâ ise nâ'ib oldı, ehl-i şer' oldı. (64b/7-10)

Sonuç

Geçmişten günümüze yaygın bir şekilde kullanılan it- (>et-) ve ol- yardımcı fiilleri incelenen metinde de aynı ölçüde yaygın olarak yer almıştır. Metinde yer alan birleşik fiillerin içinde, bir isim ile bir yardımcı fiil veya esas fiil kalıbıyla oluşturulan birleşik fiillerin oranı yüksektir. İsimleri, özellikle yabancı kökenli isimleri, fiilleştirilmede birleşik fiil kalıbından yaygın bir şekilde yararlanılmıştır. Metnimizde tasvir fiili oluşturmak için kullanılan yardımcı fiillerden bir kısmı günümüzde işlekliliğini kaybetmiştir. İncelediğimiz eserde kullanılan birleşik fiillerin dağılımı aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

1. Asıl Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Yardımcı fiil	Birleşik fiil sayısı	Yardımcı fiil	Birleşik fiil sayısı
eyle-	55	olun-	19
it-	226	idin-/idün-	6 (3+3)
ķıl-	4	itdir-/itdür-	3 (1+2)

ol-	196	kıılın-	1
Toplam			510

2. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller: Karmaşık Fiiller

Karmaşık Fiiller		
İşlevi	Yapısı	Sayısı
Öncelik Fiilleri	-mİş/-mUş ol-	9
Niyet Fiilleri	-AcAk ol-, -IcI ol-	2+1
Alışkanlık Fiilleri	-Ur ol-, -Ar ol-, -mAz ol-	6 (1+1+4)
Toplam		18

3. Bir Yanı İsim Bir Yanı Esas Fiil Olan Birleşik Birleşik Fiiller

Y. fiiller	Birleşik fiiller	Sayısı	Y. fiiller	Birleşik fiiller	Sayısı
aç-	gözünü aç-	1	gör-	fā'ide gör- (6), ğanīmet gör-, hayz gör-, iktizā gör-, istek gör-, re'āyet gör-, tedārūkin gör- (2)	13
al-	el al- (2), hıssa al- (4), 'ibret al- (2), lezzet al- , telkīn al- (3), tevbe al-, 'aqlna al-	14	göster-	yir göster-	1
añla-	ğadrūni añla- (3)	3	ile-	şıla ile-	1
ara-	çāre ara-	1	ir-	murāda ir-, iltifāta ir-	2
aṭ-	aṭım aṭ-	1	iriş-, irüş-	'aqlı iriş-, fā'ide iriş- /irüş- (2), ḥalel irüş--	4
bil-	ğanīmet bil-, ğadrūni bil- (2)	3	ğal-	bākī ğal-, beyāna ğal-, ṭāqatı ğalma-, uykusuz ğal-, yolından ğal- (2)	6
bul-	fā'ide bul- (2), fırsat bul-, ğadr ve kıymet bul-, kuvvet bul- (2), muṭābık bul-, şihḥat bul- (2), şefā'at bul-	11	ğan-	ğönlü ğan-	1
buyur-	ta'bir buyur-	1	kes-, kesil-	sözleri kesil-, sözü kes-, umudın kes- ümidin kes-	4
çek-	elem çek-, ğuşşa çek-, zaḥmet çek-	3	ğo-, ğoy-	şekline ğo-, yerine ğoy-	2
çıkār-	hıssa çıkār-	1	söyle-	söz söyle- (2), yabāna söyle-	3
di-	ders di- (2), söz di-	3	şun-	el şun-	1
dile-	ḥalālūğın dile-	1	sür-	yüz sür-	1

düş-	maḥalli düş-, ‘ucub ve kibre düş-	2	ṭur-	namāza ṭur-	1
düşür-	ḡuşşaya düşür-	2	ṭut-, ṭut-	ḡulaḡ ṭut-/ ṭut- (3), naṣīḡatın ṭut-, oruc ṭut- (3), üns ṭut-	8
eg-	baş eg-, boyun eg-	2	ur-, vur-	boynunu ur-/vur- (3), dem ur- , el ur-, merhem ur-, mizāna vur-, terkin ur-(2), yüzüne vur-, yol vur-	11
geçür-	‘ömür geçür-	2	var-	murāḡabeve var-, nihāyete var-	2
gel-	baş gel-, hoş gel- (2), imāna gel- (3), lāzım gel- (5), meydāna gel- (2), rāst gel-, şevḡa gel-,	15	vir-	ad vir- (3), amān virme-, cevāb vir- (18), el vir- , fuṣṡat el vir-, fā’ide virme- , fetvā vir- (5), ḡaber vir- (7), ḡarāc vir-, ḡanā’at vir- ḡudret vir-, ḡuvvet vir- ma’nā vir-, nihāyet vir- şıḡlet vir-, vücūd vir- yemīn/ yimīn vir- (2), zaḡmet vir-, zarar vir- zekāt vir-, ziyā vir-	51
getür-	iḡrār getür-, imān getür- (3), mişāl getür-, yirine/yirüne getür- (6)	11	yaḡ-:	ocaḡa yaḡ-, yüreciḡin yaḡ-	2
gir-	ele gir- (4), ḡalvete gir-, yola gir- (2), ṡarīḡa gir- (2)	9	yi-	kesmeyi veyā finduḡı yi-	1
git-	helāk git-, imānsız git- (2), yola git- ziyādeye git- (2)	6			

İncelediğimiz eserde toplam 39 asıl fiille 122 değişik birleşik fiil oluşturulmuştur. Bu fiiller eserimizde 207 defa kullanılmıştır. Metnimizde isim unsuru Türkçe kökenli bir kelime olan veya Türkçe ek almış bir isim olan birleşik fiillerin sayısı 63’tür (T.+ fiil: eksiz= 16, ekli=17; Ar./Far.+T.Ek + fiil =30).

4. Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller: Tasvir Fiilleri

Tasvir Fiilleri			
İşlevi	Yardımcı Fiili	Yapısı	Sayısı
Yeterlik	bil- (Olumlu)	-A bil-: 5	5
	u- (Olumsuz)	-AmA-: 23	23
Tezlik	vir-	-I/-U vir-: 9	9

42 • TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Süreklilik	tur-	-A tur-: 1, -Up tur- 1	2
	kal-	-Up kal-: 8, -U kal-: 1, -sA kal-: 1	10
	gel-	-U gel-: 1	1
	ço-	-Up ço-: 1	1
	git-	-A git: 2, -Up git-: 6	8
	var-	-A var-:3	3
	yoru-	-A yoru-:4, -U yoru-:1, -Ur yoru-: 1, -Ar yoru-: 1, -Up yoru-: 1	8
Toplam			70

©

KAYNAKLAR

- AKTAN, Bilal (2009), *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- ATALAY, Besim (2006), *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi I*, Ankara, TDK Yay.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1986), *Türkçenin Grameri*, Ankara, TDK Yay.
- BİLGEGİL, M. Kaya (1984), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul, Dergâh Yay.
- CEMİLOĞLU, İsmet (1994), *14. Yüzyula Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, Ankara, TDK Yay.
- CEMİLOĞLU, İsmet (2001), *Dede Korkut Hikayeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, Ankara, TDK Yay.
- DELİCE, H. İbrahim (2002), "Yüklem Olarak Türkçede Fiil", *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26/2, Sivas, s. 185-212.
- DELİCE, H. İbrahim (2003), *Türkçe Sözdizimi*, İstanbul, Kitabevi Yay.
- DELİCE, H. İbrahim (2008), *Sözcük Türleri*, İstanbul, Asitan Yay.
- DEMİR, Necati (2004), "Eski Türkiye Türkçesinde Tasvir Fiilleri", *Zeynep Korkmaz Aramağarı*, Ankara, TDK Yay., s. 103-116.
- DEMİR, Nurettin (1996), "Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü", *TDAY-Belleten 1994*, Ankara, s. 83-94.
- DENY, Jean (1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Tercüme eden: Ali Ulvi Elöve), İstanbul.
- DEVELİ, Hayati (1995), *Evlıya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Ankara, TDK Yay.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1984), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara.
- EDİSKUN, Haydar (1992), *Türk Dilbilgisi*, Ankara, Remzi Kitabevi.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1984), *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil-*, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1985), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Boğaziçi Yay.
- FİLAN, Kerima (2003), "Rûz-nâme'de Birleşik Fiiller", *TDAY-Belleten 2001*, C. I-II, Ankara, s. 115-128.
- GABAİN, A. Von (1953), "Türkçede Fiil Birleşmeleri", *TDAY-Belleten 1953*, Ankara, s. 16-28.

- GABAİN, A. Von (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. Mehmet Akalın), Ankara, TDK Yay.
- GENCAN, Tahir Nejat (2001), *Dilbilgisi*, Ankara, Ayraç Yay.
- GÖĞÜŞ, Beşir (1963), "Türkçede Bileşik Kelime Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği", *TDAY-Belleten 1962*, Ankara, s. 245-264.
- GÜLSEVİN, Gürer (2007), "Kutadgu Bilig'in Dilinde Lehçelerin Özellikleri": 'denk çiftler', *Turkish Studies*, Volume 2/2 Spring 2007, s. 276-299.
- GÜLSEVİN, Gürer (2008), "Kutadgu Bilig'de Denk-Çiftlerin Kullanılmasında Vezin Kaynaklı Tercihler", *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (23-26 Ekim 2007) Bildirileri*, Isparta, s. 287-296.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.
- KARAAĞAÇ, Günay (2009), *Türkçenin Söz Dizimi*, 2. Baskı, İstanbul, Kesit Yay.
- KARABEYOĞLU, Adnan Rüştü (2008). *Türkiye Türkçesinde (Ad+Fiil Birleşmelerinde) Yardımcı Fiiller*, İstanbul, Beşir Kitabevi.
- KARAHAN, Leyla (1991), *Türkçede Söz Dizimi –Cümle Tahlilleri-*, Ankara, Akçağ Yay.
- KARAHAN, Leyla (2004), *Türkçede Söz Dizimi*, 7. Baskı, Ankara, Akçağ Yay.
- KARAHAN, Naciye (2012), *Eski Anadolu Türkçesinin Selçuklu Dönemine Ait Bazı Eserlerde Birleşik Fiiller*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- KARAÖRS, Metin (1993), *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*, Kayseri, Erciyes Ü Yay.
- KORKMAZ, Zeynep (1960), "Türkiye Türkçesinde "İktidar" ve "İmkân" Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri", *TDAY-Belleten 1959*, Ankara, s. 107-124.
- KORKMAZ, Zeynep (1998), "Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları", *Türk Dili*, Temmuz 1998, S. 559, s. 3-14.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara, TDK Yay.

- ÖZÇELİK, Sadettin (2002), "Tasvir Fiillerinde Kullanılan Ekler Üzerine", *Türk Dili*, Ekim 2002, S. 610, s. 820-824.
- ÖZKAN, Abdurrahman (2008), "Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ İsimli Eserde Dudak Uyumu", *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (23-26 Ekim 2007) Bildirileri*, Isparta, s. 479-496.
- ÖZKAN, Abdurrahman (2009), *Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ, Giriş - İnceleme - Metin - Dizinler - Tıpkıbasım*, Isparta, Fakülte Kitabevi.
- ÖZKAN, Mustafa (2000), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul.
- ÖZKAN, Mustafa – Sevinçli, Veysi (2011), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 3. Baskı, İstanbul, Akademik Kitaplar.
- ÖZTÜRK, Deniz (2008), *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*, Ankara, TDK Yay.
- SEV, Gülsel (2011), *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, Ankara, TDK Yay.
- ŞAHİN, Hatice (2001), "Gel- ve Git- Fiillerinin Birleşik Yapılarda Sergilediği Durumlar", *Türk Dili*, Temmuz 2001, S. 595, s. 73-78.
- Şemseddin Sâmî (1987), *Kamus-ı Türkî*, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Rasim (1987), *Örneklerle Türkçe Sözdizimi Tümceler-Belirtme Öbekleri-Çözümleme*, Trabzon.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1994), *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul, Enderun Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, (dzl. Cem Dilçin), Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2005), *Türkçe Sözlük*, 10. baskı, Ankara.
- YILDIZ, Mustafa (2010), "Seyf-i Sarayinin Gülistan Tercümesinde Aynı İsim Unsurlarının *kıl-* ve *et-* Yardımcı Fiilleriyle Kullanımından Oluşan Eş Değer Birleşik Fiiller ve Oğuzca Etkisi", *Turkish Studies, Volume 5/1 Winter 2010*, s. 687-706.
- YİĞİTBAŞI, Hatice (2003), "Bugünkü Uygur Türkçesinde Birleşik Fiiller", *TDAY-Belleten 1999, C. I-II*, Ankara, s. 365-380.